

AVRUPA (BİRLİĞİ) BÜTÜNLEŞME SÜRECİ VE SORUNLARI

Hasan MOR*

Özet

Bugün Avrupa Birliği, 4-5 asır geriye giden Avrupa'yı ortak bir çatı altında birleştirme girişimlerinin kuşkusuz en başarılı olanıdır. Esasen Avrupa'nın bir bütün olarak coğrafi, ekonomik ve siyasi entegrasyonu hedeflenmiş; fakat taktik olarak ekonomik entegrasyondan başlanılarak 1951 Avrupa Kömür ve Çelik Toplulukları Andlaşması akdedilmiş ve bunu 1957 Roma Andlaşması izlemiştir. Bu andlaşmaları müteakip ekonomik işbirliği alanlarında hızla cesaret verici başarılar kaydedilmiş ve 1986 Avrupa Tek Senet Andlaşması ile iki kutuplu uluslararası sistemde gözlemlenmeye başlanan değişim eğiliminin de etkisiyle güvenlik ve dış politika da işbirliği alanlarına dahil edilerek, bütünleşmeye yeni bir siyasal boyut da katılmıştır.

1992'de iki kutuplu uluslararası sistemin sona erdiği Soğuk Savaş sonrası dönemde, Maastricht Birlik Andlaşması ile Ekonomi, Adalet ve İçişleri ve Dış Politika ve Güvenlik Politikası taşıyıcı sütunları üzerinde bir "Avrupa Birleşik Devletleri" inşa etme hedefi ortaya konulmuştur. Böylece bütünleşmiş bir Avrupa'nın, tek ve birleşik devasa bir güç olarak uluslararası sistemde belirleyici roller oynayan küresel bir aktör haline getirilmesi hesaplanmaktaydı. Buna yönelik olarak da bütün kıtada hızla ekonomik, siyasi ve coğrafi bütünleşme tamamlanmak istenmiştir.

Bu kutsal bütünleşmenin teknik, kurumsal ve hukuki altyapısını inşa etmeye yönelik olarak, 1997 Amsterdam Andlaşması, 2001 Nice Andlaşması ve en nihayet 2004 Anayasa Andlaşması akdedilmiştir. Anayasa Andlaşması'nın 2005'de Fransa ve Hollanda'daki referandumlarda reddedilmesi üzerine, Avrupa entegrasyonu ile ilgili bir kriz dönemine girilmiş; 2007'de Anayasa Andlaşması'nın reforma edilmiş bir hali olan Lizbon Reform Andlaşması imzalanıp güçlükle Aralık 2009'da yürürlüğe sokularak, Avrupa entegrasyonu bugüne ulaşmıştır.

Gelinen bu aşamada Avrupa bütünleşmesinin kurumsal yapısını temsil eden Avrupa Birliği, büyük ölçüde kıtayı bütünleştirerek bölgesel düzeyde barış ve refaha önemli katkılar sağlamakta olup bu yönü ile örnek bir bölgesel entegrasyon modelini temsil etmektedir.

Ancak hem sahip olduğu reel güç ve potansiyeller; hem bizzat kendisinin de hedeflediği ve hem de esasen dünyanın da büyük ölçüde kendisinden beklediği küresel

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Umumi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

barış ve istikrarın kurucu ve koruyucusu global düzeyde belirleyici rol, güç ve etkiye sahip bir “Avrupa Birleşik Devletleri” olabilme açısından, Avrupa Birliği'nin oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu yetersizlikte ise dar-tutucu bakış ve yaklaşımların etkisiyle, böyle bir rolü mümkün kılabilecek siyasal irade ve stratejik vizyonlar geliştirememenin temel etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Avrupa Entegrasyonu, Avrupa Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Türkiye-AB İlişkileri.*

EUROPAEN (UNION) INTEGRATION PROCESS AND PROBLEMS

Abstract

Today the EU is undoubtedly the most successful initiative, among those which have taken for 4-5 centuries, to consolidate Europe under a common roof. In fact, geographical, economic and political integration of Europe as a whole had been targeted but, as a tactic, starting with the economic integration, firstly the European Coal and Steel Communities Treaty of 1951 was conducted and it was followed by the Treaty of Rome in 1957. In the areas of economic cooperation some encouraging success was quickly achieved, and also with the Treaty of the European Single Act in 1986, and the effect of the tendency of change the bipolar international system of security, foreign policy was entered into cooperation so that the Integration of Europe has been gained a political dimension.

In 1992, the Cold War period after the end of the bipolar international system, the target to build a “United States of Europe” on the carrier columns of Economy, Justice and Home Affairs, Foreign and Security Policy by the Maastricht Treaty of Union has been put. Thus, an integrated Europe, as a single unified international system and as a huge power would have transformed into a global actor playing decisive roles. For achieving this in the whole of continent a quick economic, political and geographical integration has been intended to complete.

The Amsterdam Treaty of 1997, the Nice Treaty of 2001, and finally, the Constitutional Treaty of 2004, have been conducted to build the technical, institutional and legal infrastructure of continental integration. With the rejection of the Constitutional Treaty by referendum in France and the Netherlands, it was entered the period of a crisis related to European integration; The European integration has reached to our days by putting into force the Treaty of Lisbon, signed in December 2009, as a reformed version of the Constitutional Treaty of 2007, with some difficulties.

At this stage we have reached, the European Union, representing the institutional structure of European integration, has been an example model of integration with its aspect of providing with an important contribution to peace and prosperity largely at the regional level by integrating the continent. The European Union, in terms of playing an effective global role as the founder and guardian of the global

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

peace and stability, has remained rather inadequate, with regard to its own power and potentials and its own targets creating expectation for the entire world. This inadequacy arises because of the basic effect of the failure of developing a political will and strategic visions to be able to fulfil its expected role, with the effect of the narrow-conservative viewpoints and approaches.

Key Words: *European Union, European Integration, European Community, European Economic Community, Turkey-EU Relations.*

GİRİŞ

Günümüzün küreselleşen dünyasında iki paradoksal gelişme aynı anda kendini göstermektedir. İlki, mikro milliyetçilik temelinde parçalanma hareketleri; ikincisi de özellikle bölgesel düzeyde bütünleşme hareketleri. Bu iki paradoksal eğilimin de garip bir şekilde Türkiye’yi dünyadaki herhangi bir ülkeden çok daha ileri düzeyde ilgilendirerek etkilediği görülmektedir.

Parçalanma hareketlerine Avrupa’da Çekoslovakya’nın, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ayrılması; Yugoslavya’nın, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek ve şimdilerde Karadağ ve Kosova şeklinde ayrılıyor olması; bunlara pek benzememekle birlikte Irak’ın ciddi bir şekilde bölünme ile karşı karşıya gelmesi; Etiyopya’dan Eritre devleti namı ile bir parçanın ayrılması; Sudan’daki ayrılıkçı hareketler ve dünyada bunlara eklenebilecek daha birçoklarının yanında en nihayet Türkiye’deki ayrılıkçı hareket örnek gösterilebilir.

Bölgesel düzeydeki bütünleşme örneklerinin en dikkati çekenleri: ABD’nin öncülüğünde, Kanada ve Meksika’nın oluşturduğu NAFTA; başını Japonya’nın çektiği “Asya Kaplanları”nın oluşturduğu ASEAN ve en nihayet bugün itibariyle 27 üyeden oluşan Avrupa Birliği (AB)’dir. Bu bölgesel bütünleşme hareketlerinin en etkili ve gelişmiş olanı ise hiç şüphesiz AB’dir¹.

Türkiye özellikle Aralık 1999 Helsinki Zirvesini müteakip AB’ye tam üye olma perspektifi aldıktan sonra, tam üyeliği ulusal bir dış politika hedefi haline getirmiştir. Hem Türkiye’nin tam üye olmak suretiyle bir parçası haline gelmeyi en öncelikli dış politika hedefi olarak belirlemiş olması açısından;²

¹ Bkz. **TÜRKER** Haşim, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Ankara 2007, s. 35.

² Türkiye’nin AB üyeliği ile ilgili değişik algılayış ve değerlendirmeler için bkz. **LAÇİNER**

hem de günümüz dünyasında gözlemlenen bütünleşme hareketleri içerisinde en önemlisi³ ve en ileri bütünleşme düzeyine ulaşmış olması itibariyle AB⁴, haklı bir ilgi odağı durumundadır.

Bu makalede AB'yi bugünkü herhangi bir uluslararası örgütten çok çok ileri, *sui generis* bir niteliğe⁵ kavuşturan bütünleşme düzeyine taşıyan süreç ana hatlarıyla ele alınacak; AB Hukukunda Birincil Hukuk (Primer Hukuk) niteliğindeki temel kurucu hukuk metinleri eşliğinde AB bütünleşmesinin izi sürülecektir. Bütünleşmenin kilometre taşları durumundaki bu andlaşmaların detaylı analizlerinin bir makaleye sığdırılamayacağı açıktır⁶. Bundan dolayı burada detaylardan kaçınılarak konu ana hatları ile ele alınmak suretiyle bir genel çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır.

Avrupa Birliği, en azından son üç asırda büyük ölçüde dünyanın merkezi olmuş bir kıtanın İkinci Dünya Savaşını müteakip Soğuk Savaş parantezine alınmasından sonra⁷; 1990'lı yıllardan itibaren global bir siyasal oyuncu anlamında uluslararası sistemde tekrar kendini göstermeye başlaması olgusudur⁸.

Burada özet bir şekilde, 21. yüzyılın eşliğinde Avrupa Birliği (AB) olarak ortaya çıkan, Avrupa bütünleşme hareketinin temel seyir çizgisi ve kilometre taşları belirlenmeye çalışılacaktır. Günümüzde AB olarak ortaya çıkan bu yapının, nasıl bir düşünsel zeminde, hangi temel global ve bölgesel dinamiklerin etkisiyle oluştuğu ve hangi aşamalardan geçerek bugünkü şeklini aldığı bir kesit olarak ortaya konulacaktır. Bu gelişim çizgisinin ortaya çık-

Sedat/ÖZCAN Mehmet/BAL İhsan, Türkiyeli Avrupa, İstanbul 2004.

³ CAŞIN Mesut Hakkı/ÖZGÖKER Uğur/ÇOLAK Halil, Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi. Avrupa Birliği, İstanbul 2007, s. 603.

⁴ Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemdeki yeni yapılanmalar içerisinde AB'nin konumuna dair değerlendirmeler için bkz. ÖZER Yonca, "Tek Kutuplu Dünyada Çok Kutuplu Düzen Arayışları: Kutuplardan Biri Olma Yolunda Avrupa Birliği", in Yüksel Taşkın/Fatih Furtuna/Erhan Büyükkakıncı/ Yonca Özer/Nurşin Ateşoğlu Güney/Münevver Cebeci/Mehmet Öğütçü/Kerem Batır, Tek Kutuplu Dünyada Yaşamak. Gerçekler, Yanılgılar ve Beklentiler, SODEV Yayını, İstanbul 2006, ss. 65-92.

⁵ TÜRKER, s. 35.

⁶ Esasen ileride her bir andlaşmayı ayrı bir makalede inceleyerek AB bütünleşmesinin aşama aşama analizine bir giriş olmak üzere bu makale tasarlanmıştır.

⁷ Bkz. GÜRKAYNAK Muharrem, Avrupa'da Savunma ve Güvenlik, Ankara 2004, s. 11.

⁸ PLATE Bernhard von, "Ost-und Mitteleuropa: Eine Herausforderung für KSZE und NATO", Bernhard von Plate (Hersg.), Europa auf dem Weg zur kollektiven Sicherheit: Konzeptionelle und organisatorische Entwicklung der Sicherheitspolitischen Institutionen, Baden-Baden 1994, s. 71.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

rılması, günümüz AB olgusunu daha iyi kavramak, anlamak, daha bütüncül, daha tutarlı analiz ve sonuçlara ulaşmak bakımından önem taşımaktadır. Bu sayede AB'nin gelecekteki muhtemel seyir yönü ve kazanacağı konuma dair orta ve uzun vadeli gerçekçi öngörülerde bulunabilme imkanı olacaktır.

Özellikle, günümüzde Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini ulusal bir dış politika hedefi haline getirdiği dikkate alındığında⁹, söz konusu bu yapının nasıl ortaya çıktığının, hangi süreçlerden geçtiğinin ve nasıl bir anlam taşıdığına ortaya çıkarılması bugün bizim için (Türkiye için) daha bir önem ifade eder hale gelmiştir. Zira, Türkiye'nin böyle bir ulusal dış politika hedefinin anlamının kavranması¹⁰, ancak bu yapının hiç değilse ana çerçevesinin ortaya konularak anlaşılması ile mümkün olabilecektir.

Bu makalede, işte bu anlamda, Avrupa bütünleşmesinin genel profili oluşturulduktan sonra, geleceğe yönelik olarak AB'nin global ölçekte nasıl bir anlam ifade ettiği veya edebileceğine dair öngörülerde bulunmaya çalışılacaktır.

1. Avrupa Bütünleşmesinin Fikri Temelleri

Günümüzde AB, Türk dış politikası gündeminin doğrudan ve/veya dolaylı bir şekilde birinci derecede gündem maddesini oluşturur hale gelmiştir. Türk dış politikası öncelikler listesinin en başında yer alan Avrupa Birliği bütünleşme olgusunun düşünsel plandaki temelleri, en az dört yüzyıllık bir geçmişe dayanır¹¹. En genel anlamda “Avrupa'yı birleştirmek” hedefi olarak tanımlanabilecek bu düşünce, derin kalıcı ve yıkıcı etkiler doğurması itibariyle son olarak Napolyon ve Hitler'in girişimleri ile etkili bir şekilde hayata geçirilmek istenmiştir. Aslında yöntem ve araçları farklı olsa da en nihayetinde bütün bunları Avrupa bütünleşme girişimleri olarak değerlendirmek ve hatta bütünleşme sürecinin bir parçası olarak görmek gerekir. Bu girişimler ve özellikle de sonuncusu Avrupa için tam bir felaket olmuş; kıta tam ortasından Doğu ve Batı Avrupa olarak ikiye bölünerek “demir perde” ile ayrılmış ve klasik Avrupa dışı iki gücün (ABD ve SSCB) nüfuz alanı haline gelmiş-

⁹ MOR Hasan, “Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği”, Türk Hukuk, Mart 2003, S. 73, s. 15.

¹⁰ Türk dış politikasında AB etkisine dair yeni ve nispeten detaylı bir analiz için bkz. GÖZEN Ramazan, “Türk Dış Politikasının Avrupa Birliği'ne Doğru Dönüşümü”, Uluslararası Hukuk ve Politika”, Yıl 2, S. 6 (2006), s. 1 vd.

¹¹ DEDEOĞLU Beril, “Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, Beril Dedeoğlu (der.), Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul 2003, s. 20.

tir¹². Bu acı tecrübe, kıtayı kuvvet yoluyla tek taraflı tahakküm temelinde birleştirme yönteminin kesin olarak terk edilmesine sebep olmuştur. Böylece, artık, “eşitlerin özgür iradeleri temelinde gönüllü birliktelikleri” parametresinde Avrupa’yı birleştirme yöntemleri üzerinde düşünölmeye başlanmıştır. Aslında Avrupa’yı en azından kıta açısından bakıldığında “ortak Avrupa hedefleri” için gönüllölük temelinde birleştirme düşüncesi çok daha eskilere dayanmaktadır. 1623 yılında Emeric Crucé, Avrupalı devletler arasındaki sorunları çoğunluk kararıyla çözmeye yönelik olarak hükümdarların elçilerinden oluşan bir meclisin sürekli toplantılar yapmasını önermiştir¹³. Yine William Penn 1693 yılında, “Avrupa’nın Şimdiki ve Gelecekteki Barışı Üzerine Deneme” adlı eserinde, bir Avrupa Parlamentosunun kurulmasını ve bu Parlamentaoya Rus ve Osmanlı temsilcilerin de katılarak sorunları konuşup çözüme bağlamalarını önermiştir¹⁴. Ancak bütün bu ve benzeri gönüllölük temelinde kıtayı birleştirme proje ve önerileri sadece düşünce planında kalmış; gerçek hayatta İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar devamlı olarak tek taraflı tahakküm temelinde Avrupa’yı birleştirme girişimleri uygulanagelmıştır.

2. Savaş Sonrası Dönem: Avrupa’nın Zor Zamanları

Avrupa kıtası, Avrupalı devletlerin güç mücadelesine yönelik olarak adından dünya savaşı diye bahsettiren büyük çaplı iki savaşa sahne olmuştur. Avrupa açısından her iki savaş da ağır tahribatlara neden olmuştur. Bu savaşlarla birlikte kıta sosyal, ekonomik, askeri, siyasal ve hatta psikolojik açılardan derin sarsıntılar, kırılmalar ve ciddi krizler yaşamıştır.

İkinci Dünya Savaşını müteakip Birleşmiş Milletler kurularak evrensel düzeyde barışı koruma misyonu ile görevlendirilmiş olsa da, savaş sonrası dönemin hiç de barışçı olmadığı görülecektir. Bu gergin durum kendisini en çarpıcı bir şekilde Avrupa’da hissettirmiştir. Oluşmaya başlayan iki kutuplu uluslararası sistem ilk etkilerini Avrupa’da göstermiş; hatta iki kutuplu sistemin soğuk savaşı, özellikle Avrupa kıtası üzerinde ve uğruna cereyan etmiştir. Avrupa “mutat Avrupalı” olmayan iki güç durumundaki ABD ve SSCB arasında tam ortasından “Doğu Avrupa” ve “Batı Avrupa” şeklinde parçalanmış ve bu iki gücün nüfuz alanı haline getirilmiştir.

¹² GÜRKAYNAK, s. 50.

¹³ MERAY Seha L., Uluslararası Hukuk ve Örgütler, Ankara 1977, s. 29.

¹⁴ MERAY, s. 31.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan bu bölünmüş Avrupa tablosu içerisinde, Batı Avrupa bir taraftan mevcut iki kutuplu yapıyı veri olarak kabul ederek, ABD patronajındaki NATO şemsiyesi altında güvenlik endişelerini karşılamaya çalışırken¹⁵; diğer taraftan da, özgün bir “Avrupa” yapılması ortaya çıkararak, günün birinde kıtanın bölünmüşlüğünü ortadan kaldıracak bir zemin oluşturma arayışlarını sürdürmüştür¹⁶. Batı Birliği, Brüksel Paktı, Benelüks Birliği, Avrupa Savunma Topluluğu ve nihayet Batı Avrupa Birliği bu tür girişimlere verilebilecek belli başlı örneklerdendir¹⁷. Bu girişimlerden somut bir sonuç elde edilemeyince; üstelik Avrupa Savunma Topluluğu ile ilgili Fransa’da olduğu gibi bazı üye ülke kamuoylarınınca sert tepkilerle karşılanınca, henüz hatıraları taptaze duran yıkıcı savaşların Avrupa halklarını ne kadar derinden etkilediği; halklar arasında husumet ve güvensizlik duygularının halen ne kadar canlı bir şekilde devam etmekte olduğu anlaşıldı. Bu ruh ikliminin hakim olduğu bir ortamda, siyasi ve askeri işbirliği zemininde Birleşik Avrupa’yı inşa etmenin isabetli bir yöntem olmadığı; bunun yerine ekonomi gibi nispeten daha sorunsuz olan alanlarda işbirliği yaparak, buralarda edinilecek olumlu tecrübelerin zamanla siyasi ve askeri alanlara da taşınmasının daha elverişli bir bütünleşme yöntemi olacağı değerlendirildi¹⁸. Bunu müteakip ekonomik işbirliği doğrultusunda konseptler geliştirmeye başlandı¹⁹.

Avrupa’da ekonomi eksenli işbirliğini başlatma arayışları ile ABD’nin Batı Avrupa’nın Sovyet yayılmacılığına karşı korunmasına yönelik NATO’yu kurması ve Batı Almanya’yı da Batı savunmasına entegre etme düşüncesiyle Almanya’nın silahsızlandırılması politikasını gözden geçirmeye başlaması aynı zaman kesitine tekabül etmektedir. Batı Almanya’nın tekrar silahlandırılacak olması, komşusu Fransa bakımından sükunetle karşılanması asla mümkün olmayan bir durumdu. Fransa açısından bir taraftan sanayi altyapısını rehabilite etmesine müsaade edilen, öbür taraftan da silahlanması için yeşil ışık

¹⁵ MOR Hasan, “AB’nin Güvenlik Politikasında Sorunlar Mı Var?”, Yeni Yüzyıl, 16 Temmuz 1995.

¹⁶ WOYKE Wichard, Europäische organisationen: eine Einführung, München; Wien 1995, s. 55.

¹⁷ Avrupa’da savunma ve güvenlik yapılanmalarının ortaya çıkışıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. TÜRKER, s. 50 vd; GÜRKAYNAK, s. 29 vd.

¹⁸ BORCHARDT Klaus-Dieter, Die Rechtlichen Grundlagen der Europäischen Union, Heidelberg 1996, s. 25.

¹⁹ GASTEYGER Curt, Europa zwischen Spaltung und Einigung 1945 bis 1993, Bonn 1994, s. 54.

yakmaktan da öte teşvik görmeye başlayan bir Almanya yeniden ciddi bir tehdit olarak algılanmaktaydı. Avrupa'nın bölünmüş ve etkisizleştirilmiş hali yeterince can sıkıcı ve aşağılayıcı bir durum iken²⁰; buna bir de muhtemel Alman tehdidi eklenmiş olması Fransa için dayanılır gibi değildi. Fransa bu kaygılarla, söz konusu meydan okumalara, karşı konseptler üretme arayışlarına yönelmiştir²¹.

3. AB Mimarisinin Temeli: 1951 AKÇT

Avrupa'nın içler acısı durumu ve Almanya'dan gelebilecek tehdidi bertaraf etmeye yönelik Fransız çabaları nihayet somut bir sonuç verdi. 1950'de Fransız Planlama Dairesi başkanı Jean Monnet, dışişleri bakanı Robert Schuman'a Fransa'yı söz konusu dilemmadan kurtaracak olan çalışmasını sundu. Fransa Dışişleri Bakanı Schuman sonradan kendi adı ile "Schuman Planı" olarak literatüre geçecek olan planı ilan etti.

Bu plana göre, iki önemli temel savaş girdisi durumundaki Kömür ve Çelik, ülkelerin temsilcilerinden oluşan ve fakat milletler üstü niteliğe sahip ortak bir kurulun yetkisine bırakılacaktı. Burada kömür ve çelik üretimini denetleyecek olan yapının "uluslararası" değil "uluslarüstü" bir örgüt olarak düşünülmesi son derece anlamlıdır. Günümüz AB Hukukunun en temel ayırt edici özelliği olan "uluslarüstü" niteliğinin daha o zamandan tasarlanan bilinçli ve işlevsel bir tercihi yansıttığı görülmektedir. Böylece, esasında Fransa bir taraftan Almanya'dan gelebilecek bir tehdidin önünü kesmiş, bir anlamda Almanya'yı sınımsız kontrol altına almış olacak, diğer taraftan da Avrupa'yı içerisine düşüğü bu zavallı durumdan kurtarabilecek; ileride siyasal alanlara da teşmil edilebilecek uzun vadeli bir bütünleşme sürecinin ilk temel taşı koymuş olacaktı. Özetle, kıtayı birleştirmeye yönelik işbirliği alanları seçilirken ekonomi gibi tarihi yaraları en az tazeleme ihtimali bulunan bir alandan başlanmış olacaktı²². Böylece hem ülkeler iki temel savaş girdisiyle ilgili yetkileri her birinin içerisinde bulunduğu ve fakat tamamının üstünde yetkilere sahip ortak bir idareye devrederek güvenlik bakımından birbirlerinden emin hale gelecekler; hem de bu iki önemli endüstriyel girdiyle ilgili işbirliği yaparak, bunun olumlu ekonomik sonuçlarından faydalanacaklardı.

²⁰ BORCHARDT, s. 2.

²¹ DEDEOĞLU, s. 48.

²² BORCHARDT, s. 7.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

Fransa'nın oldukça işlevsel olan bu planına Almanya dünden razıydı. Zira, işgal ülkesi statüsü altında tartışmalı olan egemenliğini, bu yolla telkin edeceği güven zemini üzerinde peyderpey tekrar elde ederek, Avrupa ailesinin egemen eşit bir üyesi haline gelebilmeyi ummaktaydı. Hatta ıslah ve terbiye edilerek Avrupa çatısı haricinde hiçbir gelecek tasavvuruna sahip olmadığı ve olmayacağı konusunda yeterli bir inandırıcılık kazandırılabilirse, bu güven zemini üzerinde günün birinde belki bölünmüş olan iki Almanya'yı birleştirerek birliğini tekrar tesis etmek de mümkün olabilecekti.

İngiltere açısından buna yapılacak bir itiraz yoktu. Zira daha 1946'da başbakan Churchill, yaptığı meşhur konuşmasında kendi ülkesini işin dışında tutarak, Avrupa Birleşik Devletleri için ilk adımın bir ortaklık oluşturmaya yönelik Fransa ve Almanya tarafından atılması gerektiğini çoktan söylemiş bulunmaktaydı²³.

Bütün bu veriler birlikte ele alındığında, esasında Fransa'nın ortaya attığı Schuman Planı'nın bütün yönleri ile son derece akıllıca düşünülerek tasarlanmış, oldukça işlevsel bir konsept olduğu anlaşılacaktır. Kaldı ki sonuçları itibariyle bugün bu artık bir olgudur.

Bu atmosfer içerisinde, 1951 yılında Paris'te Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya, Belçika ve Lüksemburg Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Andlaşmasını imzalayarak, 1952'de yürürlüğe girmesini kararlaştırdılar²⁴. İşte bu andlaşma ile birlikte günümüzde Avrupa Birliği (AB) olarak ortaya çıkan ve Avrupa'nın tarihinde hiçbir zaman benzerine rastlanmamış derecede derin ve ileri bir işbirliği düzeyini ifade eden Avrupa bütünleşmesinin temeli böylece atılmış oldu. Ama unutmamak gerekir ki, söz konusu olan henüz sadece kömür ve çelik gibi iki metada işbirliğini düzenleyen bir ekonomik andlaşmadır.

4. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Doğuşu: 1957 Roma Andlaşması

Yukarıda belirtilen ve "İlk Altılar" şeklinde Avrupa bütünleşme terminolojisine geçen devletler, AKÇT'nin kısa sürede oldukça başarılı sonuçlar doğurmasının verdiği cesaretle, aralarındaki işbirliğini daha da genişletmeyi kararlaştırarak, 1957 yılında İtalya'da Roma Andlaşmasını imzaladılar.

²³ ÜLGER İrfan Kaya, Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Oluşumu, Ankara 2002, s. 50.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. GASTEYGER, s. 60.

Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'dan oluşan *İlk Altıları*, Roma Andlaşması'nı yapmaya götüren, sürükleyici dinamikler, motivasyon ve hedeflerde belli farklılıklar olmakla birlikte²⁵, bütün yollar aralarındaki ekonomik işbirliğini daha da geliştirip derinleştirmeye çıkmaktaydı. Bir kere bütün taraflar, Avrupa'yı bütünleştirme hedefinin önemi konusunda hemfikirdiler. Kıtanın bütünleştirilmesinde ekonominin lokomotif rolü oynaması ve burada sağlanan bütünleşme zemini üzerine zamanla siyasi ve askeri alanlarda da bütünleşmenin inşa edilebileceği hususu tarafların hemfikir oldukları diğer bir başka konu durumundaydı²⁶. Bu andlaşma ile birlikte, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile ortak ticaret ve gümrük politikası tesis etmeyi amaçlayan Avrupa Ekonomik Toplulukları Andlaşmaları gerçekleştirildi. Böylelikle bir uluslararası örgüt olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ortaya çıkmış oldu.²⁷

Böylece 1951 Paris AKÇT Andlaşması'na taraf olan *Altılar*, 1957 Roma Andlaşması ile taraflar arasında atom enerjisi alanında her türlü işbirliğini amaçlayan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve ekonomik bütünleşmeyi amaçlayan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) şeklinde iki örgüt daha kurmuşlardır. Bu iki yeni örgütte de esas itibariyle AKÇT'nin örnek alındığı ve her iki örgütte de “uluslarüstü” karakteristiğinin benimsendiği dikkat çekmektedir. Hatta bu andlaşma ile AKÇT için ihdas edilmiş olan Parlamento ve Adalet Divanı'nın EURATOM ve AET için de faaliyette bulunmasının kararlaştırıldığı görülmektedir. Daha sonra 1965'te imzalanan Füzyon Andlaşması ile her üç örgütün de organları birleştirilerek tamamen ortak bir yapının oluşturulduğu ve böylece teorik olarak Avrupa Topluluğu'nun (AT), çatı bir uluslararası örgüt olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Ancak bu yapının 1986 Avrupa Tek Senet Andlaşmasına kadar Avrupa Topluluğu (AT) olarak değil, Ortak Pazar veya Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak adlandırıldığı ve esas itibariyle literatürde de bu şekilde geçtiği görülecektir.

Roma Andlaşması'na bakıldığında²⁸, Avrupa bütünleşmesiyle ilgili hedef olarak AET'nin daha fazla Avrupa ülkesini aralarına katmak anlamında coğrafi bakımdan yayılmayı amaçlayan “genişleme”; işbirliği alanlarını arttır-

²⁵ BEUTLER Bengt; BIEBER, Roland; PIPKORN Jörn; STREIL Jochen, Die Europäische Gemeinschaft. Rechtsordnung und Politik, Baden-Baden 1987, s. 33.

²⁶ WOYKE, s. 54.

²⁷ HARBRECHT Wolfgang, Die Europäische Gemeinschaft, Stuttgart 1984, s. 34.

²⁸ GASTEYGER, s. 151.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

ma ve yoğunlaştırmayı ifade eden “derinleşme” şeklinde Avrupa bütünleştirmesini iki boyutlu temel bir sütun üzerine bina etmek istediği görölmekteydi. Nitekim, müteakip dönemde günümüze kadar, Avrupa entegrasyonunun bu iki entegrasyon boyutu üzerinde gelişim seyrini sürdürdüğü görölmüştür.

Roma Andlaşması’nda, doğrudan herhangi bir siyasal veya askeri amaçtan bahsedilmeyip, ekonomi alanında katılımcı ülkelerin ekonomilerinin bütünleştirilmek istendiği görölmektedir²⁹. Bunun için 12 yıllık bir zaman zarfında ülkeler arasında gümrük birliğinin kurulması, Avrupa halkları arasında güçlü bir birliğin kurulması amacıyla yönelik kapsamlı bir altyapının inşa edilmesi, Avrupa’yı ekonomik olarak bölen bölgelerarası gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmaya yönelik ortak tedbirler almak, Avrupa halklarının çalışma şartlarını ve refah düzeylerini yükseltici gayretleri koordineli olarak sürdürmek, haksız rekabete imkan tanımayacak önlemleri birleştirmek, ortak ticaret politikaları oluşturarak dünya ticaretinin önündeki engellerin kaldırılması için ortak çalışmalar yapmak, ortak bir Avrupa pazarı kurmak, tarım alanında yine ortak bir pazara yönelik mekanizmaların tesisi ve en nihayet Avrupa’da birliği sağlamaya yönelik kendi amaçlarını benimseyen diğer Avrupa halklarını da ortaklığa dahil edecek şekilde katılım mekanizmalarını açık tutmak olarak ekonomik hedefleri özetlemek mümkündür³⁰. Burada doğrudan herhangi bir siyasal hedefe yer verilmiyor olması, oluşumun siyasal bir hedefe sahip olmadığı anlamına gelmediğini tekrarlamaya gerek yoktur. Zira bu zaten bilinçli ve sistematik olarak benimsenmiş bir bütünleşme konseptidir³¹.

Bir örgüt olarak AET’yi kuran Roma Andlaşması, 1958’de yürürlüğe girdikten sonra kısa zamanda dikkate değer başarılar kaydetmiştir³². Bu kayda değer başarıların görülmesiyle birlikte başlangıçta AKÇT ve AET projelerinin dışında kalarak bir nevi bunlara nazire olarak Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi EFTA’yı kuran İngiltere, 1963 yılında AET’ye katılım başvurusunda bulundu. İngiltere’nin bu girişimi, esasında AET’nin kısa zaman içerisinde başarısının tescili anlamına gelmekte idi. Artık AET’nin Avrupa bütünleşmesi bakımından bir çekim alanı haline geldiği açıkça kabul ediliyordu. Avrupa bütünleşmesinin gelişim çizgisinde genişlemeyle ilgili ilk ciddi gelişme

²⁹ BORCHARDT, s. 6.

³⁰ Roma Andlaşmasının hedeflerine dair geniş bilgi için bkz. http://www.europa.eu/scadplus/treaties/eec_de.htm

³¹ WOYKE, s. 54.

³² BORCHARDT, s. 9; WOYKE, s. 55.

olan İngiltere'nin bu başvurusuna Fransa Cumhurbaşkanı de Gaulle muhalefet ederek, genişlemeyle ilgili bu ilk ciddi teşebbüsü sonuçsuz bırakmıştır.

Yine, de Gaulle Fransası, 1960'lı yılların ortalarına doğru, AET organlarının "uluslarüstü" statüsü ve oy çokluğu ile karar alınabilmesini AET'nin, salt ulusal egemenlik alanına giren konulara da burnunu sokabileceği gerekçesini öne sürerek bir müddet toplantılara katılmamıştır. "Boş Sandalye Politikası" kavramı ile Avrupa bütünleşme literatürüne geçen bu tutum, örgütü bloke ederek, Avrupa bütünleşme çizgisinde derinleşme boyutunda ilk ciddi krizin yaşanmasına sebep olmuştur. Daha sonra önemli kararların oybirliği ile alınması benimsenerek, derinleşmeyle ilgili bu ciddi kriz aşılabilmektedir³³.

İngiltere'nin tam üyelik müracaatı 1967'de ikinci defa, yine de Gaulle muhalefeti yüzünden sonuçsuz kalmış ve bu ikinci reel genişleme ihtimali de akamete uğramıştır.

1965'te imzalanan ve 1967 yılında yürürlüğe giren Füzyon Andlaşması ile AKÇT, EURATOM ve AET organları tam olarak tek bir çatı altında birleştirilerek³⁴ Avrupa Topluluğu'nun (AT) kurulduğu görülmektedir. Fransa'nın çıkardığı "Boş Sandalye" krizi de bu çerçevede aşıldıktan sonra AET başarı grafiği hızla yükselmekte; diğer bir anlatımla AKÇT, EURATOM ve AET andlaşmalarında amaçlanan ekonomik hedefler süratle gerçekleştirilmektedir.

Özetle 1970'lere gelindiğinde, Avrupa bütünleşmesi ile ilgili olarak derinleşme boyutunda fazlasıyla cesaret verici gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak bütünleşmenin genişleme boyutu, Fransız Cumhurbaşkanı de Gaulle'ün, ilki 1963 ve ikincisi 1967'de olmak üzere iki defa İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın AET'ye giriş müracaatlarını veto etmesinden dolayı akim kalmıştır. Buna rağmen bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu dönemde Avrupa bütünleşme konsepti kesinlikle başarılı bir şekilde mesafe kat etmiştir.⁵ ***Avrupa Bütünleşmesinde Yeni Açılımlar: 1970 Avrupa Siyasi İşbirliği Andlaşması (ASİA)***

Daha Roma Andlaşması yürürlüğe girdikten bir yıl sonra de Gaulle, ekonomik alanda kaydedilen başarılarından da güç alarak AET'ye politik bir misyon yüklemişti. De Gaulle'e göre bir anlamda Avrupa bütünleşmesi siyasal alanları da kapsayacak şekilde derinleştirilebilirdi ve derinleştirilmeliydi.

³³ WOYKE, s. 55.

³⁴ BEUTLER/BIEBER/PIPKORN/STREIL, s. 34.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

De Gaulle'ün bu düşüncesinin altında aslında AET içerisinde öncü bir rol oynayan Fransa'yı daha da etkili kılmak yatmaktaydı. Hatta Fransa büyükelçisi 1961'de kendi adı ile anılan Fouchet Planı'nı³⁵ sunmuştu. Daha sonra II. Fouchet Planı da sunulacaktı. Bu planlar esas itibariyle Avrupa bütünleşmesine siyasal bir boyut katmayı öngörmekteydi. Müşterek çıkarların AET düzeyinde koordine edilmesine yönelik ortak dış politika tutumlarının geliştirilmesi, ortak bir savunma politikası oluşturularak güvenlik konusunda da işbirliğine yönelmesi, ortak kültür, demokrasi ve insan haklarının birlikte savunulması ve bütün bunların kurumsal altyapısını da kapsayan siyasal işbirliği amaçlanmaktaydı. NATO ve ABD'nin Avrupa'daki konum ve rolleri başta olmak üzere, farklılaşan anlayış ve çıkarlar, Fransa'nın ortaya attığı "Siyasal Avrupa" konseptinin rağbet görmesini engelleyerek, bu alanlardaki işbirliğin ertelenmesine yol açmıştı.

Fransa'da, de Gaulle'ün siyaset sahnesinden çekilerek AET genişlemesinin önündeki engelin kalktığı bir dönemde³⁶ ekonomik alanda gerçekleşen oldukça başarılı işbirliği de değerlendirilerek, işbirliği alanlarını siyasal alana da kapsayacak şekilde genişletmek kararı alınmış ve 1970'te Avrupa Siyasal İşbirliği Andlaşması (ASİA) imzalanmıştır³⁷.

Bu andlaşma esas itibariyle üye ülkeleri kesin bir taahhüde sokmazsınız, devamlı olarak görüşmelerde bulunup, fikir alışverişi yapmak suretiyle dış politikada ortak tutum ve işbirliği sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaca yönelik kurumsal alt yapı olarak da Avrupa Siyasal İşbirliği mekanizmasının oluşturulmuş, bu mekanizma içerisinde dışişleri bakanları yılda iki defa; siyasi komitenin de dört defa toplanması kararlaştırılmıştır³⁸. Nihai amaç ise esasında işbirliğini ekonomi dışı alanları da kapsayacak şekilde genişleterek Avrupa bütünleşmesini derinleştirmektir. Andlaşmayı müteakip dönemde bu yöndeki çalışmaların sürdürülerek geliştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır³⁹.

De Gaulle'ün siyasetten çekilmesinin ardından İngiltere, Danimarka ve İrlanda ile katılım andlaşması imzalanarak 1 Ocak 1973 tarihinde bu ülkeler

³⁵ BORCHARDT, s. 9.

³⁶ ÜLGER, s. 64.

³⁷ REMMERT Michael, Westeuropäische Zusammenarbeit in der Sicherheits- und Verteidigungspolitik. Positionen von Regierung und Koalitionsparteien der Bundesrepublik Deutschland (1982-1991), Baden-Baden 1994, s. 12.

³⁸ GASTEYGER, s. 397.

³⁹ BORCHARDT, s. 10.

AET'ye üye kabul edildiler. Böylece, AET kuruluşundan beri ilk önemli genişlemeyi gerçekleştirerek üye sayısını dokuza çıkardı. Bu genişleme Avrupa bütünleşme sürecinde altı çizilmesi gereken önemli bir kilometre taşı anlamına gelmektedir.

1970'te ASİA'yı imzalatarak siyasal alanları da işbirliğine dahil edecek kadar cesaret verici olan ileri ekonomik bütünleşme düzeyi, 1973 dünya petrol krizinin etkisiyle duraklama ve hatta geriye gitme durumunda olmuştur⁴⁰. Bu durum, Avrupa bütünleşme sürecinde dünya enerji güvenliği gibi global sorunların ne derece etkili olduklarını açıkça gözler önüne seriyor olması bakımından oldukça anlamlıdır. Bu anlamlılığın günümüzde çok daha önemli hale geldiği ara tespitini yaparak, AB'nin bugün bir türlü bütün boyutları ile hakkınca idrak edemediği global ölçekli roller oynama vizyon ve yeteneğinin, ne kadar önem taşıdığına dair oldukça güçlü bir göstergeyi temsil etmekte olduğunu ifade etmek gerekir.

1970'li yılların sonlarına kadar devam eden bu duraklamanın ardından, 1981 yılında Yunanistan ile katılım müzakereleri sonuçlanarak bu ülkenin tam üyesi olması ile birlikte AET ikinci genişlemesini yaşamıştır.

Bu gelişme Avrupa bütünleşme süreci bakımından olumlu bir durumu ifade etmekle birlikte, Türkiye'nin bütünleşmenin bir parçası olma hedefi bakımından olumsuz bir gelişmeye işaret eder. Zira bu tarihten itibaren Türkiye-AET ilişkilerinde "ilişkileri Yunanistan ile paralel ve dengeli götürme" geleceğinin ortadan kalktığı görülür. Yunanistan AET'nin içinde bir ülke olarak, devamlı bir şekilde ikili ihtilaflarda AET üzerinden Türkiye'ye baskı kurarak, Türkiye'nin AET ile ilişkilerini bloke edici bir rol oynamıştır. Bugün artık Yunanistan'ın bu tutumunun neredeyse klasikleşmiş bir dış politika yöntemine dönüştüğünü dahi söylemek mümkün hale gelmiş bulunmaktadır.

6. Global Parametrelerde Değişim Eğilimine Bir Cevap: 1986 Tek Senet Andlaşması

Esasen 1970 tarihinde oluşturulan ASİ mekanizması öngörüldüğü şekilde devletlerin dış politika alanında ileri işbirliği düzeylerine ulaşarak ortak bir Avrupa siyasal tutumunun sergilenmesi boyutlarında bir başarıyı sağlamamıştır. Ancak günümüzde AB diye anayasası bile konuşulan ileri bir entegrasyon hareketi söz konusuysa ve bu entegrasyonun önemli bir ayağını kaçı-

⁴⁰ GASTEYGER, s. 398.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

nılmaz olarak savunma ve dış politika gibi siyasal bütünleşme boyutu oluşturmaktaysa, bunun ASİ mekanizması zemininde gerçekleştirilen çalışmalara borçlu olunduğu açıktır. Avrupa bütünleşme mimarisinin siyasal direğinin temelini ASİ oluşturmaktadır. Zira ortak dış politika ve güvenlik politikalarında “tek bir ortak Avrupa sesi” anlamında hemen somut sonuçlar doğurmamış olsa bile, müteakip dönemde Tek Senet Andlaşması, Maastricht Birlik Andlaşması, Amsterdam Andlaşması, Nice Andlaşması, Konvansiyon Andlaşması ve nihayet Reform Andlaşması ve diğer bütün bu andlaşmalar oldukça önemli bir siyasal bütünleşme boyutuna sahip olmuşlardır. Aslında bütün bu andlaşmalar, görece yeni olan bu boyutları itibariyle dikkat çekmiş, global bir aktör olarak “Avrupa Birleşik Devletleri” potansiyeli üzerine ilgi ve tartışmalar yoğunlaşmıştır⁴¹. Bu durum Avrupa bütünleşme süreci içerisinde ileri derecede önem arz etmektedir. Vurgulanmaya çalışılan da, ASİ mekanizması çerçevesinde Topluluğun siyasal işbirliğini geliştirmeye yönelik olarak, Davignon Raporu, Kopenhag Raporu, Paris Zirvesi, Tindemans Raporu, Genscher-Colombo Girişimi, Stuttgart Bildirisi gibi önemli aşamalardan⁴² sonra Tek Senet Anlaşmasında, siyasal işbirliğinin bir *birincil hukuk* niteliğindeki kurucu hukuk metninin parçası haline gelebilmiş olmasıdır. Bu durumun da, bir anlamda Tek Senet Andlaşmasının Avrupa bütünleşme sürecindeki önemliliğinde belirleyici bir etkiye sahip olmasıdır⁴³.

Hemen burada 1975’ten itibaren hükümet ve/veya devlet başkanlarından oluşan Konseyin oluşturularak özellikle siyasal alanlarda kriz çözücü ve istikrar sağlayıcı bir mekanizma haline getirilmesini de bütünleşme ile ilgili yine önemli bir gelişme olarak kaydetmek gerekir⁴⁴.

Yine ilk defa 1979 yılında Avrupa Parlamentosunun doğrudan seçimlerle oluşturulmasını ve Topluluk karar alma mekanizması içerisindeki etkisinin artırılmasını, Avrupa halkları arasında Avrupalılık ortak bilincinin güçlendirilmesi ve Topluluğun siyasal meşruluğuna katkıda bulunucu etkileri itibariyle önemli bir gelişme olarak saymak gerekir⁴⁵.

1980’li yılların ortalarına doğru yaklaşılırken, Sovyetler Birliği’nde Komünist Parti Genel Sekreterliğine Michail Gorbaçov getirilmiştir. Bu genç

⁴¹ ÖZER, s. 73 vd.

⁴² REMMERT, s. 29 vd.; ÜLGER, s. 64 vd.; WOYKE, s. 57.

⁴³ GASTEYGER, s. 364.

⁴⁴ WOYKE, s. 56.

⁴⁵ TEZCAN Ercüment, Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku, Ankara 2005, s. 9.

lider en son Amerika Birleşik Devletleri'nin ortaya attığı “Yıldızlar Savaşı” projesi karşısında Sovyetler Birliği'nin bunu karşılayacak bir mukabil konsept üretmeyeceğini kabullenerek, Sovyet sisteminin tıkanığını ilan etmiştir. Sistemdeki tıkanıklığı aşmaya yönelik “Açıklık” (Glasnost) ve “Yeniden Yapılanma” (Perestroika) politikalarını ortaya atmıştır. Kısa süre içerisinde Sovyet sistemini Gorbaçov'un da kurtaramayacağı anlaşılmıştır. Bunun neticesinde Sovyetler Birliği'nin havlu atma durumuna gelmesinden dolayı, artık İkinci Dünya Savaşından beri devam etmekte olan iki kutuplu uluslararası sistemin değişmeye yüz tuttuğuna dair sinyaller daha da güçlenmişti⁴⁶. Bu sinyallerin tam olarak neyi işaret etmekte olduklarının Avrupalı siyasal aktörlere hangi isabetlilikle okunabilmiş olduğu ve/veya ne kadar önemli aktörün gelişmelerin nasıl sonuçlanacağına dair ne kadar öngörülebilir bulunabildikleri pek bilinmez. Ancak iki kutuplu uluslararası sistemde her halükarda bir şeylerin değişmeye yüz tuttuğunun farkında olmayan yok gibiydi. Bu ruh iklimi içerisinde ve muhtemelen etkisiyle de, 1985'te AET yeni bir konsept üzerinde mutabık kalarak 1986'da Avrupa Tek Senet Andlaşması'nı (ATSA) imzalamıştır.

Aynı yıl İspanya ve Portekiz de AET'ye katılmışlardır. Bu yeni katılımlarla birlikte, AET'nin üye sayısını on ikiye çıkartmak suretiyle Avrupa bütünleşmesinin üçüncü genişlemesini gerçekleştirdiğini hemen burada kaydetmek gerekir.

1986'da imzalanıp 1987'de yürürlüğe giren Avrupa Tek Senet Andlaşması, Avrupa bütünleşme süreci bakımından büyük önem taşımaktadır. Avrupa bütünleşme sürecinde önemli kilometre taşlarından biri niteliğindeki bu andlaşma ile ekonomik boyutta Avrupa iç pazarını kurmak hedeflenmişti⁴⁷. Bu iç pazar her türlü mal, emek, sermaye ve hizmetlerin hiçbir engelle karşılaşmaksızın, bütün üye ülke pazarlarında serbestçe hareket edebildiği bütünleşmiş bir tek pazarı oluşturmayı ana amaç edinmişti⁴⁸.

Bu bütünleşmiş Avrupa İç Pazarını kurabilmek için emek, sermaye, mal ve hizmetlerin hiçbir fiziki ve teknik engelle karşılaşmaksızın serbestçe dolaşabilmeleri amaçlanmaktaydı. İfade edildiği üzere entegre bir Avrupa iç pazarının kurulabilmesinin önündeki her türlü fiziki ve teknik engelin kaldırılması kararlaştırılmıştı, ki bu, söylenildiği kadar basit bir iş değildi. Zira, söz ko-

⁴⁶ GASTEYGER, s. 363.

⁴⁷ WOYKE, s. 59.

⁴⁸ DEDEOĞLU Beril, “Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği'nin Yakın Geçmiş”, Beril Dedeoğlu (der.), Düünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul 2003, s. 56.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

nusu fiziki ve teknik engelleri kaldırabilmek için sadece üye ülkeler mevzuatında 282 kanunun değiştirilerek uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Mesela, bütün gümrük kontrolleri kaldırılacak, ticaret tarifeleri ile ilgili engeller kaldırılacak, katma değer vergileri ve tüketim vergileri uyumlu hale getirilecek, kişilerin hareket serbestliğine yönelik her türlü kontroller bertaraf edilecek, işgücü serbestçe hareket edebilecek, oturma, girişim, yatırım serbestliği getirilecek, hizmetlerin serbest dolaşımı sağlanacak, krediler, teşvikler, sigortacılık hizmetleri, kıymetli evrak mevzuatı, hava, demir, deniz ve kara yolları ulaşımı standartlaştırılacak, telefon, telsiz, elektronik ödeme ve işlemler ve sair iletişim standart hale getirilecek, kamu ihaleleri uyumlu hale getirilecek, dövizle ilgili bütün sınırlamalar kaldırılacak, sosyal politikalar uyumlu hale getirilecek, aynı şekilde çevre ve ulaşım, bilim ve araştırma politikaları standartlaştırılacak, para ve sermayenin serbest dolaşımı sağlanacaktır. Özetle yukarıda da ifade edildiği üzere Topluluğa üye ülke sınırları dahilinde bütün emek, sermaye, mal ve hizmetler sanki bir ulusal pazardaymış gibi serbestçe hareket edebilecek ve her türlü farklılıklar da ortadan kaldırılarak bir tek ulusal pazarmış gibi uyumlu hale getirilecektir⁴⁹. Bütün bunlar Avrupa Tek Senet Andlaşması'nın ekonomi ayağı ile ilgilidir. Bu andlaşmanın oldukça önemli ve Avrupa bütünleşme süreci bakımından ise yeni, bir de siyasal boyutu vardır.

Bu andlaşmanın dibacesinde genel bir hedef olarak “Avrupa Birliğini” gerçekleştirmek amacı açıkça yazmaktadır. Bu genel hedefin esas itibariyle bir taraftan Avrupa Toplulukları amaçlarının gerçekleştirilmesi; öbür taraftan da ASİ çerçevesindeki işbirliğinin hayata geçirilmesi suretiyle büyük ölçüde sağlanacağı belirtilmekteydi. Buradan hareketle Avrupa Tek Senet Andlaşması siyasal bütünleşme ile ilgili de önemli düzenlemeler getirmektedir.

1970'lerden bu yana ASİ mekanizması çerçevesinde fiilen yürütülen dış politika pozisyonlarını uyumlaştırarak ortak bir Topluluk politikası oluşturma çaba ve girişimleri ilk defa bu andlaşma ile “Avrupa Birliğini” gerçekleştirmek amacıyla yönelik olarak kurumsal ve hukuki bir niteliğe kavuşturulmuştur⁵⁰. Bu olgunun Avrupa bütünleşme süreci bakımından ifade ettiği anlamın mutlaka vurgulanması gerekir.

⁴⁹ WOYKE, s. 64.

⁵⁰ BORCHARDT, s. 13.

Bunlara ilave olarak Avrupa Tek Senet Andlaşması'nda, 1950'lerin başlarında kurulan ve fakat işlevsizlikten dolayı adeta unutulmuş bulunan Batı Avrupa Birliği (BAB) de canlandırılarak⁵¹, üye ülke dış politikalarının koordinasyonu başta olmak üzere siyasal işbirliğini geliştirmeyi sağlayacak bir kurum işlevi görmesi kararlaştırılmıştır⁵².

Avrupa bütünleşmesi ile ilgili bu önemli yeni açılımlarla birlikte günlük dilde ve literatürde Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) tanımlaması yerini, (bütünleşmede kaydedilen derinlik ve yoğunluğu çağrıştırarak daha kapsamlı bir işbirliğini ifade edecek şekilde) Avrupa Topluluğu (AT) kavramına bırakmıştır⁵³.

7. Avrupa Birleşik Devletleri Projesi: 1992 Maastricht Andlaşması

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla iki kutuplu uluslararası yapı sona ererek uluslararası sistemde yeni bir döneme girildi. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren yaklaşık yarım asırdır varlığını sürdüren ve bu anlamda istikrar kazanmış bir yapının sona ermiş olması birçok açıdan Avrupa bütünleşmesi ile ilgili hayati önemlilikte bir kırılmaya işaret etmekteydi. Zira bu yapı zaten esas itibarıyla kıtanın bölünmüşlük ve/veya bölüşül-müşlüğü üzerine inşa edilmiş bulunuyordu. Doğu Bloku, temelde Sovyetler Birliği'nin güdümündeki Doğu Avrupa'dan; Batı Bloku da ABD güdümündeki Batı Avrupa'dan başka bir yer değildi. Kısaca iki kutuplu uluslararası sistem esasında bölünmüş Avrupa'nın üzerin(d)e oturmaktaydı. Blokların Avrupa dışındaki etki ve nüfuz alanları bu merkezlerin taktik/stratejik çevrelerinden ve manevra alanlarından öteye çok fazla bir anlam taşımamaktaydı.

Daha 1985'lerde, evvelce de ifade edildiği gibi Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeler sistemik bir değişimin öncü işaretlerini vermekteydi. Zaten Avrupa Tek Senet Andlaşması (ATSA) böyle bir atmosferde ve belki de bu atmosferin etkisiyle gerçekleşmişti. 1991'lere gelindiğinde, bir taraftan muhtemelen az çok öngörüldüğü üzere sistemik değişim gerçekleşmiş; öbür taraftan da 1986 ATSA marifetiyle, yaşanması muhtemel değişime Avrupa'yı hazırlama (Bir-

⁵¹ ÜLGER, s. 70.

⁵² REMMERT, s. 40.

⁵³ Gerçi 8 Nisan 1965 tarihinde Brüksel'de imzalanan Füzyon Andlaşması ile birlikte AET yerini Avrupa Toplulukları'na bırakmış olmakla birlikte; bundan sonra da bu oluşum AET olarak adlandırılmaya devam etmiştir. Burada AKÇT, Euratom, AET organlarının ortak faaliyet göstermelerinin amaçlandığı ve böylece bu yapının zaten Avrupa Topluluğu şeklinde değil Avrupa Toplulukları olarak adlandırıldığı da dikkatten kaçmamalıdır.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

leşik Avrupa'yı inşa etme, altyapısını oluşturma) büyük ölçüde gerçekleşmiş bulunuyordu. ATSA'da öngörülen ekonomik hedefler gerçekleştirilerek, Avrupa İç Pazarı büyük ölçüde kurulabilmiş; bütünleşmenin siyasal işbirliği boyutu da, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası şeklinde, BAB da canlandırılmak suretiyle Avrupa bütünleşme sürecinin hukuki yapısına dahil edilebilmişti. Özetle, Avrupa Bütünleşme Hareketi 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılarak iki kutuplu yapının ortadan kalkması ile birlikte ortaya çıkan vakumu, Avrupa'yı birleştirerek, bir ölçüde doldurmak anlamında büyük ölçüde hazırlıklıydı. Bu hazırlıklılık da 1992 Maastricht Birlik Andlaşması ile (belki de bir cevap olarak) ortaya konulmuştu.

Soğuk Savaşın sona erdiği bir uluslararası ilişkiler sistematüğinde, 21. Yüzyılın eşiğindeki tarihi bir dönemeç noktasında Avrupa'nın karşı karşıya olduğu büyük meydan okuma karşısında Avrupa'nın durumunu belki şöyle karikatürize ederek betimlemek mümkündür:

Avrupa'nın "tapulu arazisi üzerine", Avrupalılara rağmen "büyük depresyon" sonrası inşa edilerek bütün dünyanın idare edildiği, Avrupa açısından "ikiz gecekondur 'kontrol' kuleleri" çökmüştü. Bu çöküş özellikle Avrupa açısından birbirine bağlı üç hayati soruyu gündeme getirmekteydi:

1) Çöken "ikiz gecekondur kontrol kulelerinin" kurulduğu arazinin tapu maliki olan emektar mimarlar şimdi boşalmış olan bu arazide ne yapacaklardı?

2) Yeni dönemde en azından köklü bir restorasyon geçirmesi mukadder olan Küresel Köyün yeni silüetine bu emektar mimarların katkıları ne olacaktı?

3) Küresel Köyün silüetine katkıları, sahibi oldukları çöken kulelerin bulunduğu arazilerine inşa edecekleri yapının mimari ihtişam ve zarafetinden mi ibaret olacaktı? Yoksa inşa etmeye çalışacakları bu ihtişamlı yapı Küresel Köydeki bayındırlık hizmetlerinden ihaleler de alarak global mimarlık hizmetleri arz eden büyükçe bir departmana da sahip olacak mıydı?

İşte 1991'de Maastricht Andlaşması'nın hazırlıklarını yapmakta olan Avrupa Topluluğu böyle kritik bir eşikte bulunmaktaydı. Bir taraftan Sovyet hakimiyetinden kurtulan eski Varşova Paktı Doğu Avrupa ülkelerini münferit bir nüfuz mücadelesine girişmeden Avrupa bütünleşme çatısı altına dahil etmek; diğer taraftan da bütün kıtayı (Avrupa'yı) altında toplayabileceği müstahkem bir ortak Avrupa çatısı inşa etmek kritik bir dönemeçteki dünya ve böyle bir dünyada Avrupa açısından hayati bir önem taşımaktaydı. Zira bura-

da, küreselleşen dünyada, Avrupa'nın yeni dünya düzenin etkin bir global aktörü olarak, küresel uluslararası sistemin şekillenışı ve işleyişini tek başına belirlemek veya an azından buna ileri düzeyde etkin bir şekilde müdahil olmak söz konusuydu. Bunun için de, global anlamda güvenliğin tesisi ve sürdürülmesinde çok yönlü ekonomik, siyasi ve askeri açılardan belirleyici roller oynayabilecek kapasite, yetenek ve güce sahip olmak asgari bir gerekliliktir .

Avrupa bütünleşmesi açısından gelinen bu kritik eşikte, bütün bu meydan okumalara karşı Avrupa Birleşik Devletleri konsepti ile ortaya çıkmak oldukça tutarlı ve anlamlı bir tavidir. Fakat bu konsepti hayata geçirmekle ilgili büyük zorlukların olduğu görülmektedir.

1992 Maastricht Andlaşması esas itibariyle Avrupa Birliği'ni kurmayı amaçlayan bir andlaşma olarak hazırlanmıştır. Bu Birlik üç ayak veya sütun üzerine inşa edilecektir: 1) Ekonomik ve Parasal Sütun 2) Adalet ve İçişleri Sütunu 3) Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Sütunu⁵⁴.

Ekonomik ve parasal sütun zaten Avrupa bütünleşme süreci içerisinde AET ve AT aşamalarında büyük ölçüde gerçekleştirilmiş bulunmaktaydı. Adalet ve içişleri sütunu da ekonomik ve parasal sütun kadar olmasa da temel olarak belli bir altyapısı olup gerçekleştirilmesinde fazla zorluk yaşanmayacak bir sütun durumundaydı. Bu üç sütun arasında Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) bütünleşme süreci içerisinde AT müktesebatının en mütevazı olduğu alanı oluşturmaktadır. Bilindiği üzere AT hukuk yapısına daha 1986 ATSA ile dahil edilebilmiş ve işbirliği zemini halen "milletlerüstü" değil, "milletlerarası" nitelikte olan⁵⁵ ve bir bütün olarak değerlendirildiğinde global bir aktör rolü oynayabilecek Avrupa bütünleşmesi açısından en hayati öneme sahip bir sütunu oluşturmaktadır.

Esasında Avrupa bütünleşme sürecinde, "Avrupa Birleşik Devletleri" olarak bu süreci başarıyla tamamlamanın sıkı bir şekilde bağlı olduğu en kritik kilit sütun ODGP sütunudur denilebilir. Bundan dolayıdır ki, Maastricht Andlaşmasında ve bunu müteakip diğer andlaşmalarda en merkezi düzenleme konusu doğrudan ya da dolaylı bir şekilde siyasal bütünleşme yani bir anlamda ODGP boyutu ile ilgili olmuştur⁵⁶. Buradan hareketle, makalede bu noktadan itibaren bütünleşmenin izi sürülürken ODGP ve bununla ilgili gelişmelerin seyrine de daha bir önem ve dikkat atfedilecektir.

⁵⁴ WOYKE, s. 66.

⁵⁵ ÜLGER, s. 87 vd.

⁵⁶ WOYKE, s. 65.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

Önemine binaen, 1991 yılında Maastricht Birlik Andlaşması'nın eşiğinde Avrupa bütünleşmesinin kısa bir değerlendirmesini yaptıktan sonra şimdi kısaca bu andlaşmanın içeriğine bakılabilir.

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından iki kutuplu uluslararası sistemin çöktüğünün iyice anlaşıldığı bir dönemde, AT uluslararası sistemdeki yeni yapının parametrelerini dikkate almak suretiyle⁵⁷, bütünleşme düzeyini daha ileriye taşıyarak siyasal birliğini gerçekleştirmek suretiyle Avrupa bütünleşmesini bir bütün olarak tamamlama kararı aldı. Bu maksatla 1992'de Maastricht Birlik Andlaşmasını imzalayarak, bu andlaşmaya 1993'te yürürlük kazandırdı.

Avrupa bütünleşme sürecinde, Tek Senet Andlaşmasından sonra diğer önemli bir dönüm noktası sayılan bu andlaşma ile birlikte AT yepyeni bir yapıya büründü. Maastricht Andlaşması'nın, "Avrupa Birleşik Devletleri" olarak tanımlanabilecek bir birleşik devlet ile sonuçlanabilecek hukuki ve kurumsal altyapıyı kurma iradesini oluşturduğu anlaşılmaktadır⁵⁸. Gerçekten de bu andlaşma bütünleşme sürecinde aktedilen andlaşmaları sona erdirmemekle birlikte ciddi değişiklikler yapan ve oldukça önemli yenilikler getiren, bir anlamda ileride tasarlanan bir AB Anayasasının öncüsü niteliğinde bir andlaşmadır⁵⁹. Ortaya konulan "Avrupa Birleşik Devletleri"ni inşa etme iradesi ile tutarlı bir şekilde andlaşmaya "Birlik Andlaşması" denilmiş ve bu tarihten itibaren de Avrupa Topluluğu (AT) kavramı yerine, örgüt için Avrupa Birliği (AB) kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Maastricht Andlaşması incelendiğinde, Birleşik Avrupa'nın temel olarak üç taşıyıcı sütun üzerine inşa edilmek istendiği anlaşılmaktadır. Buna, "Avrupa Birleşik Devletleri"ni çağrıştıracak düzeyde bir bütünleşme projesini oluşturan "Birliğin Üç Ayağı" demek de mümkündür⁶⁰. Az önce de belirtilmiş olan Birliğin üzerine inşa edileceği bu sütunlara bira yakından bakmak gerekirse:

1) Ekonomik ve Parasal Ayak: Bu sütun, Gümrük birliği, ortak tarım politikası, ortak ticaret politikası, ortak sosyal politika, ortak sağlık politikası, ortak araştırma politikası, ortak çevre politikası, ortak tüketiciyi koruma poli-

⁵⁷ ÜLGER, s. 83.

⁵⁸ GERKEN Lüder, "Politische und ökonomische Integration in Europa", Lüder Gerken(Hrsg.), Europa 2000 Perspektive Wohin? Die europäischeIntegration nach Maastricht, Freiburg 1993, s. 28.

⁵⁹ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. http://europa.eu/scadplus/treaties/maastricht_de.htm

⁶⁰ Geniş bilgi için bkz. http://europa.eu/scadplus/treaties/maastricht_de.htm

tikası, ortak eğitim ve kültür politikası, ortak telekomünikasyon politikası ve nihayet ortak merkez bankası ve para birimi politikası gibi ekonomik bütünleşme alanlarından oluşmaktadır. Sadece ana başlıkları sıralanan bu politikaların aslında AB bölgesini ekonomik olarak entegre bir iç pazar haline getirmeyi hedeflediği şüphe götürmez bir gerçektir.

2) Adalet ve İçişleri Ayağı: Bu sütun da, insan ticareti, uyuşturucu ticareti gibi organize suçlarla ortak mücadele; ortak göç ve mülteci politikası, ortak hukuk ve ceza politikası, ortak kolluk gücü politikaları gibi Avrupa'yı içişleri alanlarında bütünleştirmeyi hedefleyen işbirliği alanlarından oluşmaktadır. Genel başlıklar halinde sıralanan ortak politikalara bakıldığı zaman burada da adalet ve iç işleriyle ilgili adeta tek devlet anlamına gelebilecek bir bütünleşmeye gidilmek istendiği somut bir şekilde görülmektedir.

3) Dış Politika ve Güvenlik Politikası Ayağı: Bu sütun dış politikada ortak dış politika tutum ve davranışlarını geliştirmeye yönelik işbirliği; dünya barışının korumasına yönelik ortak çalışmalar, demokrasi ve insan haklarının yayılmasını ortak bir dış politika hedefi haline getirip bu alanda geniş işbirliği yapmak, AB üyesi olmayan devletlere, bir dış politika aracı olarak, ekonomik yardımları koordine etmek; ortak güvenlik politikası olarak da, ortak bir ordu, güvenlik politikalarını Avrupa kıtası ölçülerinde değerlendirmek ve bu alanda ortak tutumlar oluşturmak, terörle ortak mücadele politikaları geliştirmek şeklindeki alanlarda işbirliğini hedeflemektedir. Bu üçüncü ayakta "AB Dış Politikası" diye tanımlanabilecek, uyumlu ve tek ses bir dış politika formülasyonunun amaçlandığı gayet açık bir şekilde görülmektedir⁶¹. Bu andlaşma ile bütünleşme sürecinde ilk defa dış politika alanındaki işbirliğine, güvenlik politikasında işbirliği de eklenmiş olup böylece AB ortak savunma politikasına götüreceği güçlü bir temel atıldığı anlaşılmaktadır⁶², ki müteakip dönemde Amsterdam ve Nice Andlaşmaları ile bu durum açıkça kendini gösterecektir.

Böylece, yukarıda ifade edilen üç ana taşıyıcı sütun üzerine inşa edilen "Avrupa Birleşik Devletleri" çatısı altında, 1951'de AKÇT ile ilk temel taşı konulan Avrupa bütünleşme sürecinin tamamlanması tasarlanmakta olup bu konudaki hedef kesinlik kazanıyordu.

Avrupa bütünleşme sürecinde derinleşmeyle ilgili, bir taraftan adeta bütünleşmeyi tamamlayıcı bu devasa final adımlar atılırken⁶³, diğer taraftan da

⁶¹ REMMERT, s. 160.

⁶² CAŞIN/ÖZGÖKER/ÇOLAK, s. 349.

⁶³ BORCHARDT, s. 13.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

coğrafi anlamda bütünleşmeyi tamamlayıcı genişleme adımlarının buna eşlik ettiği görülmektedir. 1995'te Avusturya, Finlandiya ve İsveç ile yapılan katılım andlaşması sonucu 01.01.2005 tarihi itibariyle AB üye sayısı on beşe çıkmış ve çoğunluğunu eski Doğu Avrupa ülkelerinin oluşturduğu on iki aday ülke ile de üyelik görüşmelerine başlanılmıştır. Bu genişleme perspektifi kelimenin tam manasıyla Avrupa'yı coğrafi olarak da birleştirme anlamına gelmektedir.

8. Bütünleşmenin Doğu Avrupa Genişlemesi Öncesi Pekiştirilmesi: 1997 Amsterdam Anlaşması

Maastricht Andlaşması'nın esasen uluslararası sistemde iki kutuplu yapının sona erdiği yeni döneme Avrupa bütünleşmesinin bir cevabı olduğu belirtilmişti. Bir taraftan bütünleşmenin derinleşme boyutunda bu andlaşma doğrultusunda önemli mesafeler kat edilirken; öbür taraftan da 1995'te Batı Avrupa'nın bütünleşmenin dışında kalan üyeleri de Birliğe dahil edilerek genişleme boyutu ile ilgili de güçlü bir adım atılmıştır. Bu ara Maastricht'ten sonraki süreç içerisinde hem derinleşme ile ilgili yeni adımlar atma ihtiyacı belirmiş, hem de Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa bütünleşmesi açısından fevkalade anlamlı ve önemli hale gelen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini içine alacak bir genişlemenin eşiğine gelmişti. Doğu Avrupa genişlemesi öncesinde, Birlik bu önemli genişleme sonrasında etkin işlerliğini sürdürebilmeye yönelik olarak Maastricht Andlaşması'nı sona erdirmeksizin, onu tamamlama ve daha da geliştirme gereği duyarak⁶⁴ 1997'de Amsterdam Anlaşmasını imzaladı.

01.05.1999 tarihinde yürürlüğe giren bu Andlaşma, temelde Doğu genişlemesi öncesinde çok yönlü olarak bu genişlemeye AB'yi hazırlama amacına yönelmiştir. Bu andlaşmada öncelikle bütünleşme sürecinin kurucu andlaşma maddelerinin yeniden numaralandırıldığı görülmektedir.

Andlaşmada Birliğin, özgürlük ve demokrasi ilkelerine dayandığı, insan hakları, temel hürriyetler ve hukuk devletine saygılı olduğu ve bu değerlere dayalı olarak kurulduğu özellikle vurgulanmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliğinde belgelere erişme hakkına bir andlaşma düzeyinde ilk defa Amsterdam Andlaşması ile yer verilmiştir⁶⁵. Andlaşma, Birlik içerisinde demokrasinin bir gereği olarak Avrupa Parlamentosunun kararlara etkin katılımını genişletmek

⁶⁴ CAŞIN/ÖZGÖKER/ÇOLAK, s. 353.

⁶⁵ KAYA Cemil, İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı, Ankara 2005, s. 155.

suretiyle yetkilerini artırıp Bakanlar Konseyi düzeyine yakınlaştırmaktadır. Parlamenteoya, Komisyon üyeleri ve Komisyon başkanını birlikte tayin etme yetkisi de tanınmıştır.

Amsterdam Andlaşmasında, Schengen Protokolü ile ilgili yeni adımlar atılmakta ve ekonomik bir hedef olarak istihdam politikasının ve tedbirlerinin koordine edilmesi düzenlenmektedir. AB'nin dünya genelindeki sorunlara karşı daha etkili ve güçlü bir şekilde müdahil olması amaç ve hedefi de vurgulananlar arasında yer almaktadır. Güçlendirilmiş işbirliği ve esnekliğin kurucu andlaşmalara ilave edildiği de anlaşılmaktadır.

Andlaşma ile Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasına bazı önemli değişiklikler getirilmiştir. ODGP Yüksek Temsilciliği diye yeni bir birim ihdas edilmiş ve bu birimin başındaki kişinin AB dışişleri bakanı sıfatıyla dışa karşı Birliği temsil etmesi ve Konsey Başkanına ODGP konularında yardımcı olması öngörülmüştür. Ayrıca ODGP ile ilgili olarak Siyasal Planlama ve Erken Uyarı Birimleri oluşturularak dış politikada Birliğin etkin bir profil göstermesi planlanmıştır. AB ve BAB'ın bütünleştirilmesi karara bağlanmıştır.

AB karar alma mekanizması içerisinde, nitelikli çoğunluk ile karar alınabilecek alanlar genişletilmiştir. Ayrıca "Yapıcı Çekimserlik" diye ifade edilebilecek yeni bir mekanizma geliştirilmiş, bu sayede kararlara katılmayan devlet ya da devletler kararın alınmasını engellemeyecekleri; bu kararlar da katılmayan üyeleri bağlamamakla beraber AB için bağlayıcı nitelikte olacağı öngörülmüştür. Buna ilave olarak, büyüklerin AB Komisyonuna iki Komiser gönderme hakları bu andlaşma ile kaldırılmış bulunmaktadır.

Özetle, Amsterdam Andlaşması Avrupa Bütünleşmesi ile ilgili esas itibariyle Birlik içerisinde demokratikleşme, istihdam politikası, ortak özgürlük, güvenlik ve hukuk alanı, ortak dış politika ve güvenlik politikası ile Birliğin kurumsal yapısına dair bazı önemli değişiklikler getirmek suretiyle AB'nin Doğu Avrupa genişlemesi öncesinde (böyle bir genişleme durumunda işlerliğini sürdürmeye yönelik) bütünleşmeyi pekiştirici önemli bir dizi adımlar atmıştır⁶⁶.

Amsterdam Andlaşması'ndaki nihai düzenlemeler ile birlikte Avrupa'yı birleştirme hedefine yönelik ileri adımlarla biçimsel hukuki ve siyasal altya-

⁶⁶ DEDEOĞLU Beril, "Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği'nin Yakın Geçmiş", Beril Dedeoğlu (der.), Düünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul 2003, s. 60.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

pının büyük ölçüde oluşturulduğunu söylemek mümkündür⁶⁷. O tarihten itibaren alınan birçok kararla, ortak para birimine geçmek, Avrupa Merkez Bankasını kurmak gibi bütünleşmenin “ekonomik ve parasal ayağı” ile “adalet ve içişleri ayağının” büyük ölçüde realize edildiği ve edilmekte olduğu söylenebilir⁶⁸.

9. Amsterdam Andlaşması'nın Büyük Genişleme Öncesi İkmali: 2001 Nice Andlaşması

Amsterdam Andlaşması 1999'da yürürlüğe girdikten sonra, Avrupa Bütünleşmesi bakımından nicelik, nitelik ve sembolik anlamlarda büyük önem taşıyan Doğu genişlemesi öncesi 25 üyeli bir Birliğin işlevsel işleyiş ve etkin çalışmasını güvence altına alma amacına yönelik kurumsal yapı ve işleyişle ilgili yeni düzenlemeler getiren Nice Andlaşması imzalanmıştır. 2003 yılında yürürlüğe giren bu andlaşmanın hem Maastricht Andlaşması'nda, Avrupa Birliğini kurmaya yönelik öngörülen hedeflerle ilgili yeni düzenlemeler getirdiği; hem de aynı şekilde Amsterdam Andlaşması'nda eksik kalan ve/veya tam açıklığa kavuşturulamamış bulunan konuların yeniden düzenlendiği görülmektedir⁶⁹. Bu andlaşma her şeyden önce, ilk olarak Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya'dan oluşan çoğunluğunu eski Doğu Bloku ülkelerinin oluşturduğu on ülkenin; daha sonra da Romanya ve Bulgaristan'ın ve belki de Türkiye'nin Birliğe dahil olması durumunda, 28 üyeli bir büyüklüğe ulaşacak olan AB'nin etkili bir şekilde işleyişini sağlayabilme amacına yönelik reformları içermektedir⁷⁰.

Bu andlaşma ile, Amsterdam Andlaşması'nda eksik ya da yetersiz kalan konuların tamamlanması ve telafi edilmesi bağlamında Komisyon'un yapısı ve oluşumu; Konsey'deki oy ağırlığı ve nihayet nitelikli çoğunlukla karar almanın genişletilmesi konuları üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Ancak nihai hedef Amsterdam Andlaşması'nı geliştirmek değil, bu andlaşmanın da bizatihi yönelmiş olduğu Avrupa bütünleşmesi olduğundan, Nice Andlaşması 27 üyeli bir Birliğe işlerlik kazandırıcı kurumsal reformların ötesin-

⁶⁷ GASTEYGER, s. 469.

⁶⁸ TÜRKMEN Füsün, “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”, Beril Dedeoğlu (der.), Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul 2003, s. 151.

⁶⁹ <http://www.uni-koeln.de/wiso-fak/powi/wessels/DE/PUBLIKATIONEN/texte/Nizza-AM.pdf>

⁷⁰ <http://www.abvizyon.com/default.asp?abhaber=12&git=13>

de daha ileri amaçları hedeflemiştir. Bu hedef de netice itibariyle Avrupa Birleşik Devletleri tanımlamasını haklı çıkaracak bir bütünleşme düzeyini gerçekleştirmektir. Böylece Nice Andlaşması'nda kurumsal reformlara ilave olarak, Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının daha da geliştirilmesi, Para Birliği ile ilgili kurumsal reformlar, Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin arttırılması, ortak bir Avrupa Temel Haklar Şartının oluşturulması, Avrupa Toplulukları ve Avrupa Birliği Andlaşmaları'nın daha sade, basit ve anlaşılabilir bir sistematığe kavuşturulması, Birlik ve üye ülkeler arasındaki yetki dağılımının düzenlenerek belirginleştirilmesi ve bir AB Anayasası ile sonuçlandırılacak hukuki ve kurumsal yapının inşa edilmesi gibi Avrupa bütünleşmesini mümkün kılacak güçlü bir altyapı oluşturmak⁷¹ amaçlanarak bütün kurucu andlaşmalarda önemli değişiklikler yapıldığı görülmektedir⁷².

Özetle, Nice Andlaşması'nın getirdiği değişiklikleri, üye sayısı yaklaşık iki kat artacak olan Birliğin işlevsel etkinliğini sağlamaya yönelik kurumsal reformlar, Amsterdam Antlaşması'nda düzenleme bakımından eksik kalan hususların tamamlanmasına dair reformlar ve daha güçlü ve derin bir işbirliğini sağlamaya yönelik reformlar olarak saptamak mümkündür⁷³. Bu çerçevede yapılan reformlara kısaca bakmak gerekirse şunlar söylenebilir:

Avrupa Birliği Komisyonu'na 2005'ten itibaren her üye ülkenin ancak bir tane Komiser gönderebileceği; Birliğe 27. üyenin katılımı ile birlikte Komisyon'da Komiser sayısının 27'nin altında tutulacağı ve rotasyon sisteminin göre ülkelerin Komiser göndermelerinin belirleneceği kuralı getirilmiştir⁷⁴.

Mevcut ve müstakbel Birlik üyesi ülkelerin Konsey'deki oy ağırlıklarının tek tek belirlendiği görülmektedir. Daha önce oybirliği ile karar alınabileceği kararlaştırılan konuların bir çoğu nitelikli çoğunlukla karar alınabilecek konular arasına sokulmuştur.

Avrupa Parlamentosu'nun ülkelere göre üye dağılımı yeniden belirlenerek, ülkelerin temsilci sayısındaki dengesizlikler kısmen giderilmeye çalışılmış ve Parlatentonun etkin çalışmasını sağlamaya yönelik olarak da top-

⁷¹ Konu ile ilgili olarak daha kapsamlı bilgi ve değerlendirmeler için bkz. <http://www.uni-koeln.de/wiso-fak/powi/wessels/DE/PUBLIKATIONEN/texte/Nizza-AM.pdf>

⁷² FRITZ-VANNAHME Joachim, "Nizza ist nur der Anfang", DIE ZEIT, 12.12.2000, Nr. 50/2000.

⁷³ Ayrıntılar için bkz. http://www.dadalos-d.org/europa/grundkurs3neu/etappe_6.htm

⁷⁴ Bu konuda detaylı analizler için bkz. TEZCAN Arcüment, Avrupa Birliği Komisyonu, Ankara 2007, s. 93 vd.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

lam üye sayısı, 732 üye ile sabitlenmiştir. Ayrıca Parlamentonun yetkilerinin de arttırıldığı görülmektedir⁷⁵, ki bu sağlam bir Birliğin dayanması gereken demokratik taban desteğini güçlendirici bir açılamdır.

Öngörülen hedeflere ulaştırma konusundaki başarısı bir parça tartışmalı olan⁷⁶ Nice Andlaşması, onaylanma aşamasında 2001 yılında ilk referandumda İrlanda'da reddedilmesinin ardından; 2002'deki ikinci referandumda kabul edilerek 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Andlaşma yürürlüğe girdikten sonra planlandığı şekilde, 1 Mayıs 2004 tarihinde Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya Avrupa Birliği'ne tam üye olmuşlar ve Birlik 25 üyeli hale gelmiştir. Böylelikle en azından coğrafi anlamda Avrupa bütünleşmesi ile ilgili devasa ve sembolik anlamı oldukça büyük bir aşama daha kat edilmiştir. Zira, söz konusu bu ülkelerin Güney Kıbrıs ve Malta hariç tamamını Avrupa'nın bölünmüşlüğünü en çarpıcı bir şekilde temsil eden iki kutuplu Soğuk Savaş döneminde düşman kutup içerisinde yer alan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri oluşturmaktaydılar.

Nice Andlaşması'nın Avrupa bütünleşme süreci içerisinde diğer bir önemi de, andlaşma imzalandıktan sonra bütünleşme ile ilgili ciddi bir umut ve cesaret verici rol oynamış olmasıdır. Bu andlaşmanın oluşturduğu güven duygusu zemininde, genişleme durumunda ortaya çıkabilecek muhtemel sorunlar üzerinde düşünmeye devam edilerek bu muhtemel sorunların nihai olarak önüne geçme saikiyle de olsa Avrupa Birliği Anayasası çalışmalarına başlanmasına karar verildiği görülmektedir⁷⁷.

10. Avrupa Birleşik Devletleri Anayasası Ya Da Krizin Ayak Sesleri: 2004 Roma AB Anayasa Andlaşması

Avrupa bütünleşme sürecinde belki de en dikkate değer aşamaya AB Konvansiyonu bağlamında gelinmiş bulunmaktaydı. Öncelikle AB için bir Anayasa oluşturma aşamasına gelinmiş olmasının bir "Avrupa Birleşik Devletleri" inşa etme hedefi açısından son derece anlamlı göründüğünü belirtmek gerekir.

⁷⁵ TEZCAN(2005), s. 44 vd.

⁷⁶ Nice Andlaşması'nın eleştirel bir değerlendirmesiyle ilgili olarak bkz. http://www.dadalo-d.org/europa/grundkurs3neu/etappe_6.htm

⁷⁷ http://www.dadalo-d.org/europa/grundkurs3neu/etappe_7.htm

Aralık 2001 Laeken Zirvesinde alınan karar istikametinde 28 Şubat 2002’de Fransız eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard d’Estain başkanlığında bir heyet Avrupa Birliği için bir kurumsal reform taslağı hazırlamak üzere görevlendirildi. Bu heyet üye ülke temsilcileri, aday ülke temsilcileri, üye ülke parlamento temsilcileri, aday ülke parlamento temsilcileri, AB Parlamentosu temsilcileri ve AB Komisyonu temsilcilerinden oluşmaktaydı. Bu kurumsal reform hazırlama heyeti uzun ve detaylı çalışmalar neticesinde kendisine verilen görevin de ötesine geçerek kapsamlı bir AB Anayasası taslağı hazırlamıştır. Hazırlanan bu Anayasa taslağı 18 Temmuz 2004’te Roma’da görkemli bir törenle kabul edilerek imzalanmış ve bir andlaşma olarak hukuki nitelik kazandırılmıştır. Üye devletlerin iç hukuklarına göre onaylandıktan sonra 1 Kasım 2006’da yürürlüğe konulması planlanan bu andlaşma ile birlikte AB böylece Avrupa Birleşik Devletleri’nin Anayasası olacak bir anayasaya sahip hale gelmişti.

AB Anayasası⁷⁸, her şeyden önce kendisinin “Anayasa” olarak adlandırılmasıyla bile Avrupa bütünleşme süreci bakımından fevkalade anlamlı ve önemlidir⁷⁹. Kaldı ki, AB yapı ve işleyişine getirdiği yenilikler itibariyle de bütünleşme bakımından önemli bir aşamaya geldiğine işaret etmekteydi⁸⁰. Genel olarak bakıldığında, ilk önce bu andlaşma AB’yi tanımlarken “devlet” ya da “federal” gibi kavramlardan kaçınarak, kurumsal yapı ve işleyiş prosedürünü düzenlediği AB yapısını “bir toplum oluşturacak şekilde” ifadesiyle tanımlamaktaydı. Hazırlık sürecinde AB’nin federal bir yapısı olacağına belirtilmesi gerektiği şeklindeki önerilerin ne kadar tartışma başlattığı dikkate alındığında bu tanımlama anlaşılabilir bir durumdur.

Anayasa ile birlikte, bu aşamaya kadar andlaşmalar zemininde oluşturulmaya çalışılan Avrupa bütünleşmesinin oldukça karmaşık yapısından kaynaklanan etkin işleyiş zaafiyeti ve bir türlü halklarla canlı bir iletişim kuramamış olmaktan kaynaklanan demokratik meşruiyet zaafiyetini birlikte telafi etmenin merkezi bir düzenleme konusu oldukları anlaşılıyordu. Böylelikle, bü-

⁷⁸ Tam olarak “Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı” resmi adını taşıyan Anayasanın resmi olmayan Türkçe tam metni için bkz. Avrupa Birliği Anayasası, İlkbiz Yayınevi, İstanbul 2005.

⁷⁹ Bkz. **SCHIRMER** Gregor, “Braucht Europa ein Grundgesetz? – Angela Merkels „Fahrplan“, die Gewalt des Volkes und die rudimentäre Zivilgesellschaft”, <http://www.vip-ev.de/text253.htm>

⁸⁰ **DEDEOĞLU** Beril, “Avrupa Birliği’nin Bütünleşme Süreci II: Tarihsel Birikimler”, Beril Dedeoğlu (der.), Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul 2003, s. 62.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

tün kurucu andlaşmaları bir tek hukuki çatı altında toplayıp AB'yi daha sade, şeffaf, bütüncül, takip ve kontrol edilebilir bir yapıya kavuşturarak bütünleşmeyi bir devlete doğru daha da güçlendirmek hedeflenmekteydi.

Bu çerçevede, Anayasada devletten bahsedilmese de, AB'nin bir tüzel kişiliğe sahip olduğunun vurgulanıyor oluşu; AB bayrağı, AB marşı, AB parası, AB vatandaşlığı, AB (ulusal) günü gibi simgesel olarak devleti temsil eden değerlerin yine Anayasada tek tek sıralanmaları bu andlaşmanın “Anayasa” olarak adlandırılmasının ifade ettiği anlamı tamamlayan ve hatta daha da ileri taşıyan bir olguya işaret ettiğinin göstergesi durumundaydı⁸¹. Kaldı ki Anayasa, Birliğin ortak dış ilişkiler, güvenlik ve savunma alanlarında işbirliği ile ilgili ayaklarının geliştirilerek pekiştirilmesine yönelik olarak da bir çok prosedürel ve kurumsal mekanizmalara yer veriyordu. Anayasa, Avrupa'nın geleceğine dair genel vizyonlar çizmekten, yeni üyelerin nasıl kabul edileceğinden, üyelerin hangi durumlarda ve nasıl üyelikten çıkarılabileceğine kadar oldukça ayrıntılı düzenlemeler getiren 488 madde ve eklerden oluşan kapsamlı bir hukuk metni niteliğini taşıyordu.

Anayasada Birlik yapısını oluşturan devletlerin ulusal yetkilerinin büyükçe bir kısmının korunduğu anlaşılıyordu. Bununla birlikte, devletlerin iç pazarlarının düzenlenmesi, dış ticaretleri, tarım, çevre, balıkçılık alanlarındaki birçok ulusal yetkilerden vazgeçerek AB normlarına uymayı mecburi hale getiriyordu. Anayasa AB'nin ortak bir dış politika geliştirmesini hedefleyerek bunun için uygulanacak yöntemleri ve bunu mümkün kılacak kurumsal yapıyı düzenliyordu.

İlk defa bir AB Dışişleri Bakanı makamı ihdas ediyor ve Konsey ile birlikte Birliğin dış politikasını belirlemekle görevlendiriliyordu. Gerektiğinde üye devletlerin bu dış politikaların dışında kalabileceğini düzenliyordu. Güvenlik politikasını savunmayı da kapsayacak şekilde geniş yorumlayan ve ortak bir savunma politikası oluşturmayı öngören Anayasa, NATO'nun Avrupa savunmasının temelini oluşturduğunu da vurgulamaktan uzak durmuyordu.

Anayasanın Nice Andlaşması'nda düzenlenen, oybirliği yerine nitelikli çoğunlukla alınacak karar alanlarını daha da genişlettiği görülmekteydi.

Ayrıca Anayasa Bakanlar Konseyi'nin başına uygulama bütünlüğü ve süreklilik sağlamaya yönelik iki buçuk yıl süreyle görevde kalacak olan daimi bir başkan getirmeyi düzenlemekteydi.

⁸¹ ÖZER, s. 73.

Temel Haklar Şartı'nın da Anayasaya yerleştirildiği anlaşılıyordu. AB Parlamentosu'nun Komisyon⁸² Başkanını seçmek dahil birçok alanda yeni yetkilerle donatıldığı da yine Anayasada dikkate değer bir düzenleme durumundaydı.

Birlik üyesi ülkelerce onaylandıktan sonra, Kasım 2006'da yürürlüğe konulması kararlaştırılan AB Anayasası ne var ki bu süreci tamamlayarak yürürlüğe giremedi. Zira, 29 Mayıs 2005 tarihinde Fransa'da referanduma sunulan AB Anayasası, seçmenlerin % 54,87'si tarafından reddedilmiştir. Daha sonra Hollanda'da da referanduma katılan seçmenlerin % 61,8'i Anayasayı reddetmiştir⁸³.

Avrupa bütünleşmesi bakımından oldukça önemli olan AB Anayasasının, Avrupa bütünleşme sürecinde ilk temel taşı atanlar arasında bulunan “ilk altılar” dan olan iki ülke halkı tarafından reddediliyor olması çok daha şaşkınlık verici olmuştur⁸⁴. Fransa “Schuman Planı” olarak Avrupa bütünleşme literatürüne geçmiş olan kavrama dışişleri bakanının ismini vermiş bir ülkedir ve AB içerisinde devamlı bir şekilde müşterek ya da münferit olarak lokomotif rolü oynamıştır. Bu da anlaşılabilir bir şekilde şok ve şaşkınlığı daha da arttırıcı bir faktör olmuştur.

Bu iki ülke tarafından AB Anayasası'nın reddedilmesi, Avrupa bütünleşme süreci içerisinde oldukça derin bir kırılma ve sarsıntıya işaret etmektedir. Avrupa bütünleşmesinin geleceği ile ilgili de çok yönlü tartışma ve değerlendirmeleri beraberinde getiren bu olgunun, bütünleşmeye büyük bir darbe vurduğu şüphesizdir⁸⁵. Böylece bir kriz⁸⁶ ve belirsizlik sürecine giren Avrupa bütünleşmesi, 19 Ekim 2007'de Reform Andlaşması diye adlandırılan Lizbon Andlaşması ile sanki belirsizlik ve krizden bir çıkış eğilimi işaretleri veriyor gibi olmuştur.

11. Nekahet Ya Da Kefeni Yırtmak: 2007 Lizbon Reform Andlaşması

2005'te önce Fransa'da, ardından da Hollanda'da yapılan referandumlarda AB Anayasası'nın reddedilmesinin ardından, Avrupa bütünleşme süreci

⁸² Anayasanın AB Komisyonu ile ilgili getirmiş olduğu yeniliklerin ayrıntılarına dair bkz. TEZCAN (2007), s. 45 vd.

⁸³ Detaylar için bkz. http://www.dadalos-d.org/europa/grundkurs3neu/etappe_8.htm

⁸⁴ <http://www.eurozine.com/articles/2006-05-18-rupnik-de.html>

⁸⁵ FREVERT Ute, “Was ist das bloß – ein Europäer?”, DIE ZEIT 23.06.2005 Nr. 26.

⁸⁶ <http://www.eu-info.de/dpa-europaticker/123000.html>

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

derin bir krize girmişti. 1951’de bir çok taraflı ekonomik andlaşma ile başlayarak günümüzdeki Avrupa Birliği’ne ulaşan Avrupa bütünleşme projesi böylece nihai olarak sona eriyor olmamakla birlikte ciddi bir cesaret kırıklığı ve ivme kaybı yaşamıştı⁸⁷. Zira özellikle Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte hem derinleşme hem de genişleme perspektifi açısından Avrupa bütünleşmesi müthiş bir ivme kazanmıştı. 1992 Maastricht Andlaşması, 1997 Amsterdam Andlaşması, 2001 Nice Andlaşması ve nihayet 2004 Avrupa Birliği Anayasası ile Avrupa bütünleşmesi “Avrupa Birleşik Devletleri” doğrultusunda hızlı bir momentum yakalamıştı. Son andlaşmanın “Anayasa” olarak adlandırılması bütünleşme ile ilgili yakalanan bu momentumun salt simgesel olarak da ifade ettiği anlamı ortaya koymaktaydı. Kaldı ki, içerik olarak da bu andlaşma “Anayasa” tanımlamasını asla boşa çıkarmamaktaydı. Bir anayasa oluşturacak kadar güçlü bir bütünleşme iradesinin ortaya çıktığı bir dönemde, AB Anayasası’nın onaylanma aşamasında kurucu iki devletin halkı tarafından reddedilerek yürürlüğe konulamamış olması yaşanan hayal kırıklığının asıl sebebi olmuştur⁸⁸.

Bu ara daha önce kararlaştırıldığı üzere Birlik iki eski Doğu Bloku ülkesi olan Romanya ve Bulgaristan’ı 1 Ocak 2007 tarihi itibariyle AB’ye alarak üye sayısını 27’ye çıkarmak suretiyle bütünleşmenin genişleme perspektifinde önemli bir sıçrama daha yapılmıştır.

Avrupa bütünleşme sürecinde içine girilen bu resesyon hatta belki de depresyon dönemi iki yıl kadar devam ettikten sonra⁸⁹, AB’yi bu krizden kurtarma arayışları başladı⁹⁰. Birlik, Haziran 2007’deki zirve toplantısında, aslında reddedilen Anayasanın esasına fazlaca dokunmadan,⁹¹ adı Anayasa olma-

⁸⁷ Bkz. <http://www.eurozine.com/articles/2006-05-18-rupnik-de.html#footNote1>

⁸⁸ Konu ile ilgili ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. KRÖNİG Jürgen, “Die alte EU ist tot”, DIE ZEIT 21.06.2005.

⁸⁹ Konu ile ilgili olarak bkz. http://www.phoenix.de/eu_beendet_zweijaehrige_krise/151629.htm; <http://diepresse.com/home/politik/eu/334118/index.do>

⁹⁰ Almanya’nın Birlik dönem başkanlığını yürüttüğü bir sırada Şansölye Merkel’in Anayasa’nın Fransa ve Hollanda’da yapılan referandumlarda reddedilerek yürürlüğe girmemesi sonucu Birliği içerisine düştüğü krizden bulunacak bir çözüm yolu ile çıkarmak için büyük gayret sarf ettiği ve nihayet Haziran 2007 zirvesinde Reform Andlaşması ile sonuçlanacak olan sürecin başlattığı anlaşılmaktadır. Detaylar için bkz. <http://www.eu-info.de/dpa-europaticker/117524.html>

⁹¹ Reddedilen AB Anayasası’nın özünün korunduğunu Merkel övgü ile vurgulamaktadır. Bu korunan özün eleştirel bir değerlendirmesi için bkz. SCHIRMER, <http://www.vip-ev.de/text253.htm>

yacak ve Anayasayı reddettiren ve krize sebep olan hususlarda esasen sembolik ve biçimsel değişikliklerin yapılacağı yeni bir metin üzerinde çalışarak Aralık 2007 zirve toplantısına sunulması konusunda mutabık kalmıştır.

Bu doğrultuda yapılan çalışmaların ardından 19 Ekim 2007 tarihinde, AB'ye üye 27 ülkenin devlet ve hükümet başkanları Lizbon'da bir araya gelerek "Reform Andlaşması" diye adlandırılan bir metin üzerinde mutabık kaldılar⁹². Bu andlaşma metni Birliğin dillerine çevrilerek son şeklinin verilmesinin ardından, 2007 Aralık zirve toplantısında imzalanarak resmileştirilmesi planlanmıştır⁹³. Normal olarak bu andlaşma imzalanarak kesinleştirildikten sonra onaylanarak yürürlüğe girecektir ki, bu aşamanın Haziran 2009 AB Parlamento seçimlerine kadar tamamlanması kararlaştırılmıştır.

Lizbon Reform Andlaşması'nın esas itibariyle 2004 AB Anayasası'nın reform edilmiş bir hali olduğu genel tespiti yapılabilir⁹⁴.

Bu genel perspektif doğrultusunda bakılınca, reform edilmiş metnin adı artık "Anayasa" değil, "Andlaşma" dır. Bu andlaşmada Anayasada yer verilmiş olan, bayrak, marş gibi simgelere yer verilmemektedir⁹⁵.

Bu andlaşmaya göre, Bakanlar Konseyi, kararlarını ülkelere tanınmış olan belli oy ağırlıkları esasına göre değil, "çifte çoğunluk"⁹⁶ esasına göre alacaktır. Bakanlar Konseyi'nin karar alabilmesi için, üyelerin en az % 55'inin oyunun alınmış olması ve bu %55 üyenin nüfus toplamının, en az Birlik toplam nüfusunun % 65'ni oluşturuyor olması gerekmektedir. Bununla birlikte, Polonya'nın ısrarları üzerine andlaşmaya "Ioannina Kuralı" denilen bir deklarasyon eklenmiştir⁹⁷. Buna göre, Bakanlar Konseyi'nde kıl payı çoğunlukla alınmış olan kararlar, azınlık devletlerince ertelenme ve yeniden müzakerelere edilmeye zorlanabilecektir ve bu kural ancak oybirliği ile değiştirilebilecektir⁹⁸.

⁹² Bkz. http://www.handelsblatt.com/News/Politik/International/_pv/_p/200051/_t/ft/_b/1339070/default.aspx/zugestaendnisse-beenden-eu-krise.html

⁹³ Ayrıntılar için bkz. <http://www.europa-zentrum.de/EZBW%20EZBW-Info%2007-10-19-01.pdf>.

⁹⁴ Bkz. <http://www.balder.org/avisartikler/EU-Und-Medien-Schweigen-Ueber-Die-Euromediterranische-Partnerschaft-Eurabien.php>

⁹⁵ Konuya dair detaylar için bkz. <http://www.zeit.de/online/2007/26/bg-eu-verfassung>

⁹⁶ Bkz. <http://www.zeit.de/online/2007/26/bg-eu-verfassung?4>

⁹⁷ Bkz. <http://www.kurier.at/nachrichten/oesterreich/115808.php>

⁹⁸ Ayrıntılar için bkz. FAZ 09.11.2007 "EU einigt sich auf "Vertrag von Lissabon", <http://www.faz.net/s/Rub99C3EECA60D84C08AD6B3E60C4EA807F/Doc~E5DDD9A7000DB>

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

Devlet ve hükümet başkanlarından oluşan AB Konseyi, istikrarlı bir işleyişi sağlamaya yönelik olarak iki buçuk yıllık bir süre için kendi başkanını seçecektir⁹⁹.

AB üyesi devletler önemli dış politika yetkilerine sahip olmaya devam edeceklerdir. Bununla birlikte, dış politika konularında “Birlik Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi” sorumlu olacaktır. Bu kişi Birliğin dış politikasını koordine edecek, dışarıda Birliği temsil edecek ve AB Komisyonu başkan yardımcısı sıfatını taşıyacaktır.

Lizbon Reform Andlaşması’na göre, Avrupa Parlamentosu gelecekte 751 üyeden oluşacaktır¹⁰⁰. Komisyon’un şu anda 27 olan üye sayısı 2014’ten itibaren üye ülke sayısının üçte birine düşürülecektir ve ülkelerin komiser göndermeleri rotasyon usulüyle olacaktır.

Ulusal parlamentolar planlanan kanun tasarılarına karşı kaygılarını bildirebileceklerdir. Reform Andlaşması’nda üyelerin AB üyeliğinden çıkarılabilmelerinin de kurala bağlandığı görülmektedir.

Adalet ve iç güvenlik, kolluk ve ceza konularında işbirliğinin yoğunlaştırılması amaçlanmakta olup bu konular nitelikli çoğunlukla karar verilebilecek alana dahil edilmiştir. Böylelikle de Avrupa Parlamentosu’nun yetkilerinin arttırıldığı dikkati çekmektedir.

Avrupa Temel Haklar Şartı AB kurucu andlaşmalarının bir parçası olmaktan çıkartılmıştır; fakat andlaşmalarda Şart’a atıflar yapılmış olup Şart’ın da andlaşma bağlayıcılığına eşdeğer bağlayıcılığa sahip olduğu belirtilmiştir.

Üye Ülke halkları ile bağları güçlendirmeye yönelik olarak, AB vatandaşlarının bir milyon imza toplamak suretiyle Komisyon’u bir kanun teklifi hazırlama konusunda harekete geçirebilme hakkı tanınmıştır.

Avrupa Merkez Bankası, AB’nin bir organı haline getirilerek AB’ye bağlanmıştır.

Lizbon Reform Andlaşması’nın da üye ülke iç hukuklarındaki usullere göre onaylanarak 2009 Avrupa Parlamentosu seçimlerinden önce yürürlüğe konulması planlanmıştır.

4F6AAAB9552F18FBF73F~ATpl~Ecommon~Scontent.html

⁹⁹ Bkz. <http://www.zeit.de/online/2007/26/bg-eu-verfassung?5>

¹⁰⁰ Reform Andlaşması’nda Avrupa Parlamentosu’nun yetki genişlemesi ve güçlendirilen konumu ile ilgili ayrıntılar için bkz. <http://www.euroduvillage.com/976-Das-Europaische-Parlament>

Andlaşmayı referanduma sunan İrlanda’da andlaşma İrlanda halkı tarafından reddedilerek onaylanmamıştır. Bu durum Avrupa Birliği’nin geleceğine dair kaygı ve endişelerin yeniden artmasına sebep olmuştur¹⁰¹.

Daha sonra uzun arayış ve çabalar neticesinde Lizbon Andlaşması ile ilgili yeniden bir referanduma gitme konusunda İrlanda ikna edilebilmiş ve Andlaşma ikinci defa referanduma sunularak İrlanda halkı tarafından bu defa kabul edilerek onaylanmıştır. Ancak İrlanda faktörü ortadan kalkmış olmasına rağmen Lizbon Andlaşması’nın önü tamamen açılabilmiş değildi. Zira bu defa da Çek Cumhuriyeti andlaşmayı onaylamaktan imtina etmekteydi. Yine uzun çabalar sonucu Çek Cumhuriyeti’ne bazı tavizler verilerek rezervleri güçlülkle kaldırılabilmiş ve böylece Lizbon Reform Andlaşması’nın nihayet 1 Aralık 2009’da yürürlüğe girmesi sağlanmıştır¹⁰².

12. Genel Güncel AB Panoraması: Biraz Flu Bir Tablo

Bugün Avrupa Birliği olarak kendini gösteren yapı, ulaşmış olduğu bütünleşme düzeyi ve bunun kurumsal ve hukuki altyapısı itibariyle herhangi bir uluslararası örgütten çok daha ileri; ve fakat federasyon ya da hatta konfederasyon şeklindeki bir birleşik devletten de oldukça geri bir görünüm vermektedir. Bu anlamda bu yapıyı mevcut herhangi bir uluslararası hukuk tipolojisine sokarak kategorize etmek oldukça zor olduğundan, bu yapı için yapılabilecek en doğru tiplleme “sui generis”, “kategori dışı” olduğunu söylemek olacaktır. Gelişim seyri ve bu seyir içerisinde temel kilometre taşları tespit edilerek bugünkü sui generis yapıyı ortaya çıkaran süreç ana hatlarıyla ortaya konulduktan sonra, bir parça da bu yapının günümüz dünyası bakımından ifade ettiği anlamı irdelemek ve sonuçta da AB’nin geleceğine dönük öngörülerde bulunmak yerinde olsa gerekir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki AB’yi meydana getiren süreç, bir “Avrupa’yı birleştirme-Avrupa Entegrasyon konsepti” olarak yöntem açısından en isabetli olanı veya en azından her halükarda en zararsız denemedir ya da girişimdir.

¹⁰¹ Bu durum “Was nun? Wie der Lissabon-Vertrag gerettet werden kann? „ (Şimdi ne olacak, Lizbon Andlaşması nasıl kurtarılabilir?) şeklindeki ilginç şaşkınlık ifadeleri ile dile getirilmiştir. Bkz. <http://www.euractiv.com/de/zukunft-eu/lissabon-vertrag-gerettet/article-173709> (Erişim: 17.07.2009)

¹⁰² Konuya dair bazı değerlendirmeler için bkz. http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=530:lizbon-antlamas-avrupa-nereye-tuerkiye-nerede&catid=70:ab-analizler&Itemid=134 (Erişim: 5.12.2009); http://europa.eu/lisbon_treaty/index_de.htm

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

Bu anlamda sırf bu bile görece bir başarıdır. Avrupa kıtası son elli yıldan fazla bir zamandır artık yaygın ve tahripkar savaşlara ev sahipliği yapmıyor. Dahası, bugün gelinen nokta itibariyle 27 üyeli AB klasik kıta ülkelerinin tamamına yakınına altında toplamayı başarmış bir çatıdır. Şüphesiz bu da Avrupa için küçümsenemeyecek bir başarıdır.

En azından bu bütünleşmenin ekonomik ve parasal sütununun Avrupa Birleşik Devletleri olarak tanımlanabilecek bir yapıyı taşımaya büyük ölçüde elverişli hale getirildiği olgusu dikkate alındığında, bölgesel düzeyde bir ekonomik bütünleşme olarak bile AB'nin dünyada başarılı bir örnek teşkil ettiği söylenebilir. Zira, geçmişı bir sürü kanlı çatışmalarla dolu ve böylelikle hem bölgesel düzeyde hem de dünya çapında insanlığa ağır acılar çektirecek, bölgesel ve global barışı bozucu gelişmelere doğrudan ya da dolaylı olarak öncülük etmiş bir kıtanın bugün sadece ekonomik alanlarda bile olsa elde ettiği bütünleşme başarısı fevkalade önemlidir. Bu kadar sıkı ekonomik bağlarla birbirine bağlanmış olan devletlerin birbirleriyle çatışmayı kolay kolay göze alamayacaklarını söylemek mümkündür. Bu durum hem işlemekte olan reel uluslararası ilişkiler somutunda çoğu kere gözlemlenebilen bir olgudur, hem de uluslararası ilişkiler teorisinde Karşılıklı Bağımlılık (Interdependenz-Interdependence) Kuramı¹⁰³ olarak yer bulan tezlerle de örtüşmektedir. Buradan hareketle 27 Avrupa devletini bünyesinde barındıran AB, mevcut haliyle bile Avrupa'da çatışmayı önleyici bir rol oynamaktadır. Bu durum hem bölgesel düzeyde barışa önemli ölçüde katkıda bulunmakta, hem de söz konusu kıtanın küresel etki geleneğinden hareketle global barışa önemli katkılar sağlayabilecektir. Kaldı ki, AB bütünleşme projesi dünyanın başkaca yerlerinde başarılı bir bölgesel işbirliği projesi olarak örnek olma özelliği ile de dünya çapında pozitif etkide bulunacaktır. Bütün bu anlamlarda bir kesit olarak baktığında, Avrupa bütünleşme sürecinin kritik ve önemli bir aşamasını ifade eden AB her halükarda başarılı bir uluslararası işbirliği projesidir ve halihazırda bile rüştünü ispatlamış bir konsepttir.

Ancak küresel bir bütünsellik içerisinde, uluslararası sistemin genel şekillenishi, bu şekillenish içerisinde Avrupa ve dünya açısından mevcut olan tehditler, riskler, fırsatlar ve potansiyeller sistemsel bir bütünsellikle değerlendirildiğinde, günümüzde AB'nin sahip olduğu potansiyel, güç ve imkanlarla

¹⁰³Teori ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **CZEMPIEL** Ernst-Otto, *Internationale Politik: Eine Konfliktmodelle*, München 1981, s. 101 vd; **BEHRENS** Henning/**NOACK** Paul, *Theorien der Internationalen Politik*, München 1984, 146 vd.

değerlendirildiğinde ciddi yetersizliklerden bahsedebilmek mümkündür. Hele hele Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin işleyişinde belirleyici roller oynayabilecek küresel düzeyde bir aktör olabilecek bir süper güç “*Avrupa Birleşik Devletleri*” hedefi açısından bakınca bu konseptin bir fiyasko ve faciaya dönüşme eğiliminde olduğu söylenebilir.

Günümüzün küreselleşen dünyasında evrensel boyutlarda barış ve güvenliğin hakim olması bir yana, tam tersi barış ve güvenliğin ciddi tehditler altında olduğu ne yazık ki daha gerçekçi bir tespit olacaktır. Uluslararası ekonomik sistemin adil ve dengeli olmayan niteliği; küresel iklim bozuklukları ve çevre sorunları, küresel göç, küresel enerji güvenliği, kitle imha silahlarının mevcudiyeti ve yayılma riskleri, küresel terör ve çatışma tehdidi ve en nihayet bölgesel düzeyde birçok kriz ve çatışma ve bunların daha da tırmanarak global barış ve istikrarı tehdit etme riski taşımaları bu tespiti haklılaştıran olgulardan bazılarıdır.

Özetle dünya Soğuk Savaş sonrası dönemde daha güvenli olmadığı gibi küresel barış çok daha kırılgan hale gelmiş bulunuyor. Özellikle küreselleşen bir dünyada neredeyse hiçbir sorun, tehdit ve riskin mevzi kalma ihtimali yoktur. Bu anlamda bölgesel barış ve istikrar ile küresel barış ve istikrar çok daha sofistike bir şekilde iç içe geçmiş ve birbirine bağlı hale gelmiş bulunuyor.

Günümüzde dünyanın ekonomik, siyasal, etnik, kültürel, dini ve bölgesel olarak çok daha polarize hale geldiğini söylemek mümkündür. Bu durum küreselleşmenin bu kadar girift bir şekilde birbirine yakın ve bağımlı hale getirdiği, bu kadar çok yönlü ve karmaşık bir şekilde iç içe geçirdiği bir dünya ile birlikte düşünüldüğü zaman, global barış ve güvenliğin ne kadar kırılgan bir hal aldığı görülecektir. O halde barış ve güvenliği global düzeyde ve sistemsel bir bütünsellik içerisinde ele almak her zamankinden daha hayati öneme sahiptir.

Bu çerçeveden bakınca, ABD ve AB gibi global etkinlik potansiyeline sahip aktörlere çok daha önemli işlev ve görevler düşmektedir. Bu tür global etkinlik güç ve potansiyeline sahip aktörlerin yukarıda sıralanan global sorun, risk ve tehditlere karşı global düzeyde çözüm konseptleri geliştirme yükümlülükleri hem bizzat kendi barış ve güvenlikleri bakımından hem de küresel barış ve güvenlik bakımından kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Oysa, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD reel olarak tek belirleyici hiper güç olarak belirmiştir. Tek belirleyici reel güç haline gelen ABD global bir vizyonla kapsamlı ve bütüncül çözüm konseptleri ile global barış ve güvenli-

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

đi sağlayıcı ve sürdürücü politikalar geliştirmek bir yana, tam tersi tek taraflı ve tarafgir yaklaşımlar geliştirerek global polarizasyonu daha da tırmandırıcı davranmaktadır. Bu durumda ABD'yi dengeleyecek bir global güce her zamankinden çok daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Böyle küresel düzeyde belirleyici bir rol oynayabilme potansiyeline en yakın ve yatkın aktörün de AB olduğu kolayca görülecektir¹⁰⁴.

Ne var ki, AB bugünkü yapı ve anlayışı ile böyle bir rolü oynayabilmekten; sahip olduğu potansiyeli reele tahvil edebilmekten oldukça uzak görünmektedir. Zira bütün bu çalışma boyunca irdelenen bütünleşme süreci içerisinde AB, ekonomik bütünleşmesini neredeyse eksiksiz olarak tamamlamış, adalet ve içişleri ile ilgili belli bir bütünleşme düzeyine ulaşmıştır. Fakat dış politika ve güvenlik politikası alanında, daha 1970 ASİ Andlaşması'ndan başlamak üzere birçok ortak kurumsal ve hukuki adımlar atmış olmasına rağmen, reel olarak bir arpa boyu bile mesafe kat edilememiştir dense yeridir. 1992 Maastricht Anlaşması'nda Avrupa bütünleşmesini "Avrupa Birleşik Devletleri" ile taçlandırma konusunda güçlü bir siyasal irade ortaya konularak bu hedefe taşıyacak sağlam hukuki ve kurumsal adımların atıldığı görülmekteydi. "Avrupa Birleşik Devletleri"nin Ekonomi ve Parasal, Adalet ve İçişleri ile Dış ve Güvenlik Politikası olmak üzere üç ortak sütun üzerinde temellendirilmesi tasarlanmaktaydı. Bunu müteakip, 1997 Amsterdam, 2001 Nice Andlaşmaları akdedilerek hedefe doğru hızla ilerlenmiş ve en nihayet 2004'te Roma'da görkemli bir törenle AB Anayasası imzalanmıştı. Bütün bunlar dünya ölçeğinde global roller oynayabilecek bir Avrupa Birleşik Devletleri'nin inşası doğrultusunda büyük sıçrama ve devasa adımlardı. Ancak bu Anayasa sansasyonel bir şekilde kadük olarak bütünleşme süreci derin bir hukuki, siyasal ve hatta psikolojik krize girdi.

Bundan çok daha önemli olanı ise, tam bu bir tek devlet haline gelme hedefinin dile getirilip bu doğrultuda kararlı adımlar atıldığı dönemde dünyada dış politika ve güvenlik politikası ile ilgili AB açısından çok ciddi sınavlar yaşandı, ki AB, siyasal bütünleşmesi ile ilgili bu belirleyici testler karşısında utanç verici profiller sergiledi. 1991 ilk Irak Krizi karşısında paramparça bir Avrupa manzarası ortaya çıktı. 1992'lerde Yugoslavya'nın dağılması sürecinde, Avrupa krizi yatıştırıcı hiçbir inisiyatif geliştiremediği gibi, eski klasik Avrupa güç mücadelesini çağrıştıran ayak oyunları sergiledi. Kıtanın tam ortasında trajik boyutlara ulaşan bu savaş karşısında, AB'nin acizlikten de öte

¹⁰⁴Global uluslararası sistemin genel yapısı ve bu yapı içerisinde AB'nin konum ve rolü ile ilgili detaylı analizler için bkz. ÖZER, s. 65-92.

birbirine girmiş siyasal zavallılığı iyice anlaşıldıktan sonra, ABD 1995 Dayton Andlaşması ile akan kanı durdurmuştur. Irak Krizi ve 2003 ABD'nin Irak'ı işgali gibi çok yönlü global etkileri olmuş ve olacak olan bir uluslararası sorun karşısında, Avrupa yine paramparça olmuş ve AB'nin ortak dış politikası denebilecek bir politikanın en ufak bir izine bile rastlanılamamıştır. Kurumsal hukuki düzeyde Anayasanın reddedilerek akim kalması, reel dış politika işbirliğinin sergilenebileceği bütün uluslararası sorun alanlarında tam bir hüsrana yaşaması, bütünleşme perspektifinden bakılınca Avrupa Birliği'nin ekonomik bir dev, buna karşılık siyasal bir cüce olduğu tanımlaması herhalde abartılı olmayacaktır.

Kaldı ki, AB'nin dünya çapında küresel boyutlar kazanma potansiyeli olan sorunların çözümüne yönelik, bütüncül konseptler önerip hayata geçirebilme anlamında global bir aktör olabilme imkanına sahip olmasına rağmen buradan çok çok uzakta olduğunu gösteren daha önemli başka zafiyetleri de vardır. En genel anlamda bunların siyasal irade zafiyeti, inanılabilirlik sorunu ve stratejik vizyon eksikliği olduğu söylenebilir.

AB, uluslararası sistemde belirleyici roller oynayacak global bir aktör olmada, dış politika araçları olarak, öncelikle demokrasi, hukuk devleti, temel insan hakları, rekabetçi ekonomik model gibi yumuşak güç (soft power) faktörlerinden faydalanmayı; dinler, milletler, kültürler ve bölgeler üstü olan bu değerleri ikna yolu ile benimseterek global barış ve güvenliği sağlayıp sürdürdüğünü ilan etmekteydi.

İlk olarak AB, kurumsal yapısı ve karar alma mekanizması açısından önemli kararların Parlamento yerine Konsey'de oybirliği ile alınması örneğinde çarpıcı bir şekilde kendini gösterdiği üzere, bu değerleri tam olarak bizzat kendisi içselleştirerek uygulayabilmiş değildir.

İkinci olarak da, AB neredeyse bütün bu yumuşak güç unsurları zemininde global belirleyici bir aktör olma söylemiyle ilgili test edilebileceği önemli bir sınavda dökülüp kalarak aynı anda tam bir siyasal irade, inanılabilirlik ve stratejik vizyon zaafiyeti içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu sınav, Türkiye'nin AB'ye üye olma sürecinde yaşanmış ve yaşanmaktadır.

13. AB'nin Global Aktörlük Sınavı: Türkiye-AB İlişkilerine Dair Bir Kesit

AB, önce Kıbrıs sorununun çözümü ile ilgili tarihi bir fırsatı, depresen Hıristiyanlık ruhuna yenik düşerek taraflı ve basiretsiz davranıp taraflardan bi-

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

risinin isteği doğrultusunda hareket ederek heba etmiştir. Böylece sorunu daha da kronik hale getirdiği gibi, Güney Kıbrıs'ı tek taraflı olarak uluslararası hukuku da hiçe sayarak AB'ye almış ve AB istese bile kolay kolay aşamayacağı Türkiye'nin tam üyeliği konusunda Rumlara bir veto kartı teslim ederek sistemi kilitleyecek bir koz sunmuştur.

Çok daha çarpıcı olanı ise, Türkiye'nin tam üyeliği ile ilgili 17 Aralık 2004 Zirve Kararı ile 3 Ekim 2005 Müzakere Çerçeve Belgesi'nde AB genişleme tarihinde hiçbir üyeye karşı yapılmayan bir muamele yaparak Türkiye'nin üyeliğini artık teknik hukuki bir konu olmaktan çıkarıp, tek taraflı, keyfi, siyasi, sübjektif bir düzleme taşımış olmasıdır. Güney Kıbrıs'a veto kartını sunması yetmiyormuş gibi; “ucu açık müzakere”, “gerektiğinde kişilerin serbest dolaşımına daimi kısıtlama getirebilme”, “hazmetme kapasitesi” gibi pekçok mutad olmayan kavram ve mekanizmalar ihdas etmek suretiyle Türkiye'nin tam üyeliğini belirsiz ve muğlak bir zemine oturtmuştur.

Kıbrıs Sorunundaki tutumu ile ilgili olarak AB, global belirleyici bir rol oynamayı mümkün kılacak, uluslararası kriz çözme yeteneği, taktik manevra kabiliyeti ve stratejik vizyona sahip olmadığını göstermiştir. Dünyaya etnisiteler, kültürler, dinler ve medeniyetler üstü yaklaşabilmedeki inandırıcılığını da aşındırmıştır.

Türkiye'nin AB üyeliği bağlamındaki labil ve ikircikli tutumu da, AB'nin ilan ettiği global misyonunun ne anlama geldiği, böyle bir misyonu ifa edebilmek için sahip olunması gereken asgari siyasal, kültürel ve psikolojik altyapı ve bu bağlamda da Türkiye'nin ifade ettiği önem ve anlamın farkında olmadığını göstermektedir. Dahası, söz konusu global belirleyici rol oynama potansiyelini realize edebilme açısından, Türkiye'nin AB'ye sağlayabileceği siyasi, askeri, jeostratejik, jeokültürel ve hatta jeoekonomik katkıyı görüp hesaplayamama gibi bir başka “engelliliğini” daha göstermektedir. Kendisinden¹⁰⁵ (ki Avrupa'nın homojenliği de kesinlikle tartışma götürür) ta-

¹⁰⁵ AB, global bir oyuncu olma amacına ulaşmada ciddi bir sıçrama olarak düşündüğü söz konusu Avrupa Birleşik Devletleri'nin anayasası olarak tasarlayıp büyük bir umut, beklenti ve heyecanla imzalayıp ilan ettiği ve fakat Fransa ve Hollanda halkları tarafından reddedilen kadük AB Anayasası'nın “Birliğin Tanımı ve Amaçları” I. Başlığı altında madde: 1/8'de kendisini “ÇEŞİTLİLİKTE BİRLEŞMİŞ” sloganı ile tanımlamaktadır. Bu saygıdeğer tanımlama ile AB'nin Türkiye'nin tam üyeliği bağlamında yaptığı tartışmalar, bu tartışmalarda ortaya sürülen argümanların içeriği ve yukarıda bir parça işaret edilen hukuki nitelikli resmi karar metinlerinde hep “ayırıcı”, “ikircikli” ve “dışlayıcı” bir ruh ikliminin kendini hissettiriyor oluşu ile “ÇEŞİTLİLİKTE BİRLEŞMİŞ” tanımlaması nasıl bağdaştırılacaktır? Bu anlayıştaki bir AB, nasıl olup ta dinler, kültürler, medeniyetler, etnisiteler, bölgeler üstü değer-

rihi, dini ve kültürel olarak biraz farklı ya da öyle algıladığı bir adaya karşı bu kadar ayrımcı bir davranış sergileyerek, ciddi bir “hazımsızlık” göstergesi olan tutumu karşısında, demokrasi, hukuk devleti, temel insan hakları, rekabetçi ekonomik model gibi yumuşak güç (soft power) faktörlerini öne çıkarıp, bu tür dinler, milletler, kültürler ve bölgeler üstü evrensel değerler zemininde global düzeyde barış ve güvenliği inşa edeceği söyleminin inandırıcılığı nasıl açıklanabilecektir?

SONUÇ

Yukarıda da belirtilmeye çalışıldığı üzere AB, bugün ulaştığı bütünleşme düzeyi itibariyle, bölgesel düzeyde barış, güvenlik ve refaha hizmet eden ve katkıda bulunan hiç kuşkusuz başarılı bir ekonomik entegrasyon örneğidir.

Ancak küresel düzeyde, en genel anlamda barış ve güvenliği kurma ve sürdürme hedefleri bakımından global hayati roller oynayabilmekle ilgili olarak ise, sahip olduğu büyük kazanım, imkan ve potansiyellere rağmen oldukça ciddi siyasal ve stratejik vizyon zafiyetlerinden dolayı tamamen etkisiz kalmaktadır. Bu da ne yazık ki AB ile ilgili olarak yapılan “ekonomik bir dev; siyasal bir cüce” tanımlamasının isabetliliğini teyit etmektedir.

KAYNAKÇA

BEUTLER Bengt; BIEBER, Roland; PIPKORN Jörn; STREIL Jochen, Die Europäische Gemeinschaft. Rechtsordnung und Politik, Baden-Baden 1987.

BORCHARDT Klaus-Dieter, Die Rechtlichen Grundlagen der Europäischen Union, Heidelberg 1996.

CAŞIN Mesut Hakkı/ÖZGÖKER Uğur/ÇOLAK Halil, Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi. Avrupa Birliği, İstanbul 2007.

CZEMPIEL Ernst-Otto, Internationale Politik: Eine Konfliktmodelle, München 1981, s. 101 vd; BEHRENS Henning/NOACK Paul, Theorien

ler zemininde yumuşak güç unsurları vasıtası ile global barış ve güvenliği kurma ve sürdürme konusunda inandırıcı olup, evrensel düzeyde kabul görebilecektir?

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

der Internationalen Politik, München 1984.

DEDEOĞLU Beril, “Avrupa Birliği’nin Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, Beril Dedeoğlu (der.), Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul 2003.

DEDEOĞLU Beril, “Avrupa Birliği’nin Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği’nin Yakın Geçmiş”, Beril Dedeoğlu (der.), Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul 2003.

DEDEOĞLU Beril, “Avrupa Birliği’nin Bütünleşme Süreci II: Tarihsel Birikimler”, Beril Dedeoğlu (der.), Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul 2003.

FAZ 09.11.2007 “EU einigt sich auf “Vertrag von Lissabon”, <http://www.faz.net/s/Rub99C3EECA60D84C08AD6B3E60C4EA807F/Doc~E5DD9A7000DB4F6AAAB9552F18FBF73F~ATpl~Ecommon~Scontent.html>

FREVERT Ute, “Was ist das bloß – ein Europäer?”, DIE ZEIT 23.06.2005 Nr. 26.

FRITZ-VANNAHME Joachim, “Nizza ist nur der Anfang”, DIE ZEIT, 12.12.2000, Nr. 50/2000.

GASTEYGER Curt, Europa zwischen Spaltung und Einigung 1945 bis 1993, Bonn 1994.

GERKEN Lüder, “Politische und ökonomische Integration in Europa”, Lüder Gerken(Hrsg.), Europa 2000 Perspektive Wohin? Die europäische Integration nach Maastricht, Freiburg 1993.

GÖZEN Ramazan, “Türk Dış Politikasının Avrupa Birliği’ne Doğru Dönüşümü”, Uluslararası Hukuk ve Politika”, Yıl 2, S. 6 (2006).

HARBRECHT Wolfgang, Die Europäische Gemeinschaft, Stuttgart 1984.

KRÖNIG Jürgen, “Die alte EU ist tot”, DIE ZEIT 21.06.2005.

LAÇİNER Sedat/ÖZCAN Mehmet/BAL İhsan, Türkiyeli Avrupa, İstanbul 2004.

MERAY Seha L., Uluslararası Hukuk ve Örgütler, Ankara 1977.

MOR Hasan, “AB’nin Güvenlik Politikasında Sorunlar Mı Var?”, Yeni Yüzyıl,

Hasan MOR

16 Temmuz 1995.

MOR Hasan, “Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği”, Türk Hukuk, Mart 2003.

ÖZER Yonca, “Tek Kutuplu Dünyada Çok Kutuplu Düzen Arayışları: Kutuplardan Biri Olma Yolunda Avrupa Birliği”, in Yüksel Taşkın/ Fatih Furtuna/Erhan Büyükakıncı/ Yonca Özer/Nurşin Ateşoğlu Güney/ Münevver Cebeci/Mehmet Öğütçü/Kerem Batır, Tek Kutuplu Dünyada Yaşamak. Gerçekler, Yanılgılar ve Beklentiler, SODEV Yayını, İstanbul 2006.

PLATE Bernhard von, “Ost-und Mitteleuropa: Eine Herausforderung für KSZE und NATO”, Bernhard von Plate (Hersg.), Europa auf dem Weg zur kollektiven Sicherheit: Konzeptionelle und organisatorische Entwicklung der Sicherheitspolitischen Institutionen, Baden-Baden 1994.

REMMERT Michael, Westeuropäische Zusammenarbeit in der Sicherheits-und Verteidigungspolitik. Positionen von Regierung und Koalitionsparteien der Bundesrepublik Deutschland (1982-1991), Baden-Baden 1994.

SCHIRMER Gregor, “Braucht Europa ein Grundgesetz? – Angela Merkels „Fahrplan“, die Gewalt des Volkes und die rudimentäre Zivilgesellschaft”, <http://www.vip-ev.de/text253.htm>.

SCHIRMER, <http://www.vip-ev.de/text253.htm>

TEZCAN Ercüment, Avrupa Birliği Komisyonu, Ankara 2007.

TEZCAN Ercüment, Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku, Ankara 2005.

TÜRKER Haşim, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Ankara 2007.

TÜRKMEN Fusun, “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”, Beril Dedeoğlu (der.), Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul 2003.

ÜLGER İrfan Kaya, Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Oluşumu, Ankara 2002.

WOYKE Wichard, Europäische organisationen: eine Einführung, München; Wien 1995.

Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları

- <http://diepresse.com/home/politik/eu/334118/index.do>
- http://europa.eu/lisbon_treaty/index_de.htm
- http://europa.eu/scadplus/treaties/maastricht_de.htm.
- http://europa.eu/scadplus/treaties/maastricht_de.htm.
- <http://www.abvizyon.com/default.asp?abhaber=12&git=13>.
- http://www.europa.eu/scadplus/treaties/eec_de.htm
- http://www.dadalos-d.org/europa/grundkurs3neu/etappe_6.htm
- http://www.dadalos-d.org/europa/grundkurs3neu/etappe_6.htm.
- http://www.dadalos-d.org/europa/grundkurs3neu/etappe_8.htm
- <http://www.eu-info.de/dpa-europaticker/117524.html>
- <http://www.eu-info.de/dpa-europaticker/123000.html>
- <http://www.euractiv.com/de/zukunft-eu/lissabon-vertrag-gerettet/article-173709>
- <http://www.europa-zentrum.de/EZBW%20EZBW-Info%2007-10-19-01.pdf>.
- <http://www.europa-zentrum.de/EZBW%20EZBW-Info%2007-10-19-01.pdf>.
- <http://www.europa-zentrum.de/EZBW%20EZBW-Info%2007-10-19-01.pdf>.
- <http://www.eurosduvillage.com/976-Das-Europaische-Parlament>
- <http://www.eurozine.com/articles/2006-05-18-rupnik-de.html#footNote1>
- <http://www.eurozine.com/articles/2006-05-18-rupnik-de.html>.
- http://www.handelsblatt.com/News/Politik/International/_pv/_p/200051/_t/ft/_b/1339070/default.aspx/zugestaendnisse-beenden-eu-krise.html
- http://www.phoenix.de/eu_beendet_zweijaehrige_krise/151629.htm;
- <http://www.uni-koeln.de/wiso-fak/powi/wessels/DE/PUBLIKATIONEN/texte/Nizza-AM.pdf>.
- <http://www.zeit.de/online/2007/26/bg-eu-verfassung?4>
- <http://www.zeit.de/online/2007/26/bg-eu-verfassung?4>
- <http://www.zeit.de/online/2007/26/bg-eu-verfassung?5>